سەروا لە شیعرەکانی (محەمەد عومەر عوسمان)دا

محمد امين عبدالله و ڕوخۆش محمد نصرالله

بەشی زمانی کوردی، کۆلێژی پەروەردەی بنەڕەت، زانکۆی سلێمانی، سلێمانی، هەرێمی کوردستان، عێراق.

پوختە- ئەم توێژینەوەیە بەناوی)سەروا لە شیعرەکانی محەمەد عومەر عوسمان)دا، لێکۆڵینەوەیە لە شیعرەکانی (محەمەد عومەر) لە ڕووی سەرواوە. تیایدا سێ جۆری گرنگی سەروا لە شیعرەکانی شاعیردا خراونەتەڕوو، کە بریتین لەسەروای ئاسایی و سەروای ئازاد و سەروای واتایی. هەروەها هەوڵماندداوە سیماو سیستەمی دروستبونی سەروا لە شیعرەکانی شاعیردا بخەینەڕوو.

کلیلە ووشەکان: شیعر، سەروا، سەروای ئاسایی، سەروای ئازاد، سەروای واتایی.

پێشەکی

سەروا یەکێکە لەلایەنە هونەرییەکانی شیعر کە ڕەهەندێکی ئێستاتیکی و مۆسیقی بەشیعر دەبەخشێت و ڕۆڵێکی بەرچاوی هەیە لەبنیاتنانی ئاوازی دەرەوەی دەقە شیعرییەکاندا؛ بۆیە سەروا هەرلەسەرەتاوە تاسەردەمی ئەمڕۆ بەپێی تایبەتمەندی قۆناغی شیعری و زمانی شیعری هەر نەتەوەیەك گرنگی و بایەخی پێدراوە. محەمەد عومەریش وەك شاعیرێکی نوێخواز لەنێو دەقە شیعرییەکانیدا پەیڕەوی سەروای کردووە و دەستبەرداری سەروا نەبووە، بەڵام شاعیر پەیڕەوی هەمان یاساو سیستەمی سەروای کلاسیکی نەکردووە، بەڵکو لەپەیڕەوکردن و مامەڵەکردن لەگەڵ سەروادا جۆرە سەربەستیەکی بەخۆی داوە. لەئەنجامی ئەم جۆرە مامەڵەکردنەی شاعیر لەگەڵ سەروادا، لە شیعرەکانیدا سێ جۆر سەروا بەدیدەکرێن، ئەوانیش بریتین لە: سەروای ئاسایی و سەروای ئازاد و سەروای واتایی. ئێمە لەم توێژینەوەیەدا، کە هەڵێنجراوی نامەی ماستەرەکەمانە، هەوڵماندداوە گرنگی و بایەخی سەروا و جۆرەکانی لە شیعرەکانی محەمەد عومەردا بخەینەڕوو.

ناونیشانی توێژینەوەکە: بریتییە لە سەروا لەشیعرەکانی(محەمەد عومەر عوسمان)دا.

هۆکاری هەڵبژاردنی بابەتەکە: دەگەڕێتەوە بۆ گرنگی پێدان و چۆنێتی بەکارهێنانی سەروا لە لایەن (محەمەد عومەر عوسمان)ەوە، وەک شاعیرێکی نوێخوازی ساڵانی هاشتاکان.

ئامانجی توێژینەوەکە: ئامانجی بنەڕەتی توێژینەوەکە دەرخستنی جۆرەکانی سەروا یە لە(شیعرەکانی محەمەد عومەر عوسمان)دا.تائاشنابین بەئێشکردن و بایەخپێدانی شاعیر بەسەروا و جۆرەکانی لەناو دەقەشیعرییەکانیدا.

گرنگی توێژینەوەکە: گرنگی توێژینەوەکەمان لەوە دایە، کەکارمان لە لەسەر یەکێک لەبنەما سەرەکییەکانی ڕوخساری دەقە شیعرییەکانی (محەمەد عومەر عوسمان)کردووە، چونکە ئەوەندەی ئێمە ئاگاداربین پێشتر توێژەران بەزۆری گرنگییان بەناوەڕۆکی شیعرەکانی شاعیر داوە و کەمتر ئاوڕیان لە ڕوخساری شیعرەکانی داوەتەوە، بەتایبەت سەرواو جۆرەکانی.

سنوری توێژینەوەکە: سنوری توێژینەوەکە کارکردنە لەیەکێک لەبنیاتەکانی ڕوخساری ژانەری شیعر، کەئەویش سەروا و جۆرەکانیەتی لە دیوانە شیعری (لە غوربەتا)ی محەمەد عومەر عوسمانیدا.

میتۆدی توێژینەوەکە: ئەو میتۆدەی لەم توێژینەوەیەدا پەیڕەو کراوە میتۆدی (وەسفی - شیکاری)یە، کە بۆ مەبەستی شیکردنەوەی دەقەشیعرییەکانی شاعیر و دەرهێنان و دیاریکردنی جۆرەکانی سەروا بەکار هێنراون.

پێکهاتەی توێژینەوەکە: ئەم توێژینەوەیە بەشێوەیەکی گشتی لە دەروازەیەك و سێ بەش پێک هاتووە، لەدەروازەکەدا باسمان لە گرنگی و بایەخی سەروا کردووە وەک بنیاتێکی گرنگی ئاوازی دەرەوەی دەقی شیعری لەبەشی یەکەمیش دا باسی سەروای ئاسایی دەکەین لەشیعرەکانی (محەمەد عومەر)دا، لە بەشی دووەمیشدا باس لە سەروای ئازاد دەکەین لەشیعرەکانی (محەمەد عومەر)دا، هەروەها لەبەشی سێیەمیش دا باسی سەروای واتایی دەکەین لەشیعرەکانی (محەمەد عومەر)دا، لەکۆتایشدا ئەو دەرئەنجامانەمان خستۆتە ڕوو، کە لە توێژینەوەکە دا پێی گەیشتووین، لەگەڵ دانانی لیستی سەرچاوەکان و پوختەیەک بەهەر سێ زمانی کوردی و عەرەبی و ئینگلیزی.

دەروازە:

ســـــەروا بەیەکێکی تر لەرەگەزە گرنگەکانی پێکهێنانی بنیاتی هۆنراوە دادەنرێت، کە لەگەڵ کێشدا پێکەوە ئاوازی دەرەوە پێکدەهێنن "سەروا بریتییە لەو پارچە دەنگیانەی دەکەونە کۆتایی دێڕەکان، واتە ئەو پارچانەی وا پێویســـــتە لەکۆتایی هەموو دێڕەکان

مجلة جامعة التنمية البشرية
المجلد 9، العدد 1(2023) ؛ عدد الصفحات (14)؛ معرف الكائن الرقمي: 10.21928/juhd.v9n1y2023.pp67-80
ورقة بحث منتظمة: أُستلم البحث في 29 أيلول 2022؛ قُبل في 2 تشرين الثاني 2022؛ نُشرت في 22 كانون الثاني 2023؛
البريد الإلكتروني للمؤلف : mohameed.ameen@univsul.edu.iq, rukhosh.160004@univsul.edu.iq
حقوق الطبع والنشر ©2023 محمد امين عبدالله و ڕوخۆش محمد نصرالله. هذه مقالة الوصول اليها مفتوح موزعة تحت رخصة المشاع الإبداعي النسبية - CC BY-NC-ND 4.0

دووباره بنەوه'' (التونجي، ١٩٩٩، ٦٩٨)، کەواته ســـەروا دروســـتبوونی ئەو ئاوازەیە، کە لەئەنجامی دووبارەبوونەوەی دەنگەکانەوە دێتە ئاراوە. سـەروا سـەرەڕای ئەوەی ڕۆڵێکی گرنگ لەدروستبوونی ئاوازی شیعردا دەبینێت، ''ئەرکێکی دەلالیشی هەیە وشـــەکانی ســـەروا بە دەنگە هاوبەشـــەکانیان بیر بۆ مانای وشـــەکان دەبەن کە ئەمەش جۆرە چالاکیەك بە هەســـت و هۆشی گوێگردەدا ، چونکە لەناو ئەو یەکێتی دەنگییەدا جۆرە پەیوەندییەکی دەلالی سەرهەڵدەدا لەنێو وشەکانی سەروادا'' (گەردی، ١٩٩٩، ٤١). کەواتە ســـەروا ڕۆڵێکی بەرچاوی هەیە لەبنیاتنانی دانەی ئاوازەیی هەمەڕەنگدا، وەك دیاردەیەکی دەنگی مۆسیقی خۆی لە دووبارەبوونەوەدا دەدۆزێتەوە و لەگەڵ کێشدا ئاوازێکی دڵگیر لە نێو بەیتە شیعرییەکاندا دەخوڵقێنێت.

ســـەروا هەر لە ســـەرەتاوە تاســـەردەمی ئەمڕۆ وەك بنیاتێکی شـــیعری بەپێی تایبەتمەندێتی قۆناغی شـــیعری و زمانی شـــیعری هەر نەتەوەیەك گرنگی و بایەخی پێدراوە. ســـەبارەت بە پەیڕەوکردنی ســـەروا لە شـــیعر و ئەدەبیاتی کوردیدا هەر لەسـەردەمی کلاسـیکەوە شـاعیرانی کورد سـەروایان بەکارهێناوە. سـەروا لە شـیعری کلا سیکی کوردیدا وەک بەربە ستێک وابووە بۆ شاعیران و تاڕادەیەک ڕێگر بووە لە گەیاندنی مەبەستە شیعرییەکانیاندا، بەتایبەتی لەسەروای یەکگرتوودا، چونکە سەروا هەست و سۆزی شاعیرانی سنوردار کردووە. ئەمەش لەوێوەیە شاعیران هەمیشە بیریان لە سەروا و گونجاندنی ئەو ڕێتمە دەرەکییە کردوەتەوە، کە بەهۆی سەرواوە پەیدا دەبێت، بەڵام لەشـــیعری نوێدا شـــاعیرانی نوێخواز خۆیان بە ســـەروایەکی واوە بەند ناکەن، کە ببێتە هۆی ڕێگری لە دەربڕینی مەبەستە شیعرییەکانیان.

شاعیران بۆ ئەوەی مەبە ستە شیعرییەکانیان دابڕێژن، بەپێی پێویست سەروا بۆ شیعرەکانیان دادەنێن. لێرەدا شاعیران ئازاد دەبن بۆ هێنانی سەروای جیاواز ''شاعیر بەهیچ جۆرێك خۆی بەهیچ جۆرە دەســـتورێکی ســـەرواو هیچ ســـەروایەك نابەستێتەوە، لە هێنانەوەدا گوێ بەیاسای دەرەوە نادات تەنیا گوێ لەهەست و سۆز و بیرەکەی و چ جۆرە سەروایەکی بوێت، پەیڕەوی ئەو سەروایە دەکات واتە هەست و سۆز و بیری شاعیر ناترنجێنێتە ناو بۆتەی تە سکی قالبە سەرواوە ، بەڵکو سەروا ملکەچ دەکرێت بۆ هەســـتی ناوەوەی شـــاعیر و چۆنیەتی کارتێکردنی لە خوێنەر'' (گەردی، ١٩٩٩، ١٣٨). بۆیە شـــاعیرانیش هەر یەکەیان بەپێی توانا و ســـەلیقە و لێهاتوویی خۆیان گۆڕانکارییان لە ســـەروادا کردووە بەمەبەســـتی گەیاندن و دەربڕینی هەست و سۆز و هەڵچوونی ناخی خۆیان لە میانەی بابەتێکەوەو بە سەروای گونجاو.

محەمەد عومەریش وەك شـــاعیرێکی نوێخواز پەیڕەوی چەند جۆرە ســـەروایەکی جیاوازی کردووە بۆ گەیاندنی بیر و مەبەســـتە قووڵەکانی ناخی خۆی، کە ئەوانیش خۆیان لە (ســـەروای ئاســـایی و ســـەروای ئازاد و ســـەروای واتایی)دەبیننەوە. واتە محەمەد عومەریش وەك شـــاعیرێکی نوێخواز پەیڕەوی ســـەروای کردووە و نەیتوانیوە دەســـتبەرداری ســـەروا ببێت، چونکە ســـەرجەم شـــیعرەکانی دیوانی لەغوربەتا ســـەروادارن، بەڵام لە شـــیعرەکانیدا هەوڵی تازەکردنەوەی ســـەروای داوە و بە گۆڕانکاری و میکانیزمی نوێوەو لەفۆرمێکی نوێتردا ســـەروای بەرجەســـتەکردووە و ئاوازی دەرەوەی شـیعرەکانی پێ ڕێکخسـتووە. بۆیە بە سـەرنجدان لە شـیعرەکانی، بۆمان ڕووندەبێتەوە شـاعیر سـەربەسـتییەکی تەواوی هەبووە لەپەیڕەوکردنی سـەروادا، چۆن بۆی گونجابێت و بارودۆخ و دەروونی چی ویسـتبێت، بەو شـێوەیە مامەڵەی لەگەڵ سـەروادا کردووە، بێ ئەوەی خۆی بەهیچ یاسـایەکی سـەرواوە بەند بکات، کە ببێتە ڕێگر لەداڕشتنی بیر و خواستەکانی.

بەشـێوەیەکی گشـتی لە شـیعری محەمەد عومەردا سـێ جۆر سـەروا بەرچاو دەکەون، کە بریتین لە: سەروای ئاسایی و سەروای ئازاد و سەروای واتایی.

بەشی یەکەم:

سەروای ئاسایی لە شیعرەکانی (محەمەد عومەر عوسمان)دا:

سەروای ئاسایی بریتییە لەو جۆرە سەروایەی لە ڕێگەی دووبارەبوونەوەی دەنگێک، یان چەند دەنگێکی لێکچوو دروســـت دەبێت، بەمەرجێ ئەو دەنگانەی ســـەرواکە دروســـتدەکەن بەشـــێکبن لە بنەڕەتی وشـــە سـەروادارەکان و زیادەیەک نەبن پێوەی لکابن و واتای سەربەخۆ بگرن. وشەی سەروا زیاتر لە کۆتایی دێڕە شیعرکاندا دێت. سـەروا دەشـێت یەك دەنگ بێت و دەشـێت زیاتربێت، ئەو دەنگەی بەشـێکە لە ڕە سەنی وشەکە، ئەوا بە(ڕەوی) ناودەبرێت، کە ڕەویی دوا دەنگی ڕە سەنی وشەی ســـەروایە، هەر مۆرفیمێکی تری لکاو کە لە پێش مۆرفیمی ڕەویەوە بێت، دەبێت بەپێش ڕەوی، لەدوای ڕەویش بێت دەبێت بەپاشڕەوی. (حسێن، ٢٠٠٨، ١١٤)، کەواتە دەنگەکانی سەروای ئاسایی دەکرێن بەسێ بەشەوە، کە بریتین لە (پێش ڕەویی - ڕەویی - پاش ڕەویی). سەروای ئاساییش لای محەمەد عومەر زیاتر لە پەیڕەوکردنی (سەروای هەمەڕەنگ و سەروای ئازاد)دا دەردەکەوێت.

سەروای هەمەڕەنگ:

ســـەروای هەمەڕەنگ چەند جۆرێکە و دەورێکی ســـەرەکیان هەیە لە بنیادنانی ئاوازی دەرەوەی شـــیعردا. مەبەســـت لە ســـەروای هەمەڕەنگ ئەوەیە ســـەروای شیعرەکە لە سەرەتاوە تاکۆتایی وەك یەک نەهاتبێتە خوارەوە، بەڵکو چەند سەروایەکی جیاواز بەشـــدارین لە بنیاتنانی دەقێکی شـــیعریدا. ئەمەش بوارێکی فراوان لەبەردەم شـاعیردا دەکاتەوە بۆ ئەوەی بتوانێت سـەربەسـتانە مامەڵە لەگەڵ سـەروادا بکات و سـەربەسـت بێت لە دەربڕینی ئەو هەسـت و سـۆز و ئەو ناوەڕۆکەی شـیعرییەی مەبەســـتیەتی. گرنگترین ئەو قاڵبە ســـەروایانەی محەمەد عومەر لە شـــیعرەکانیدا بەکاریهێناون بریتین لە:

❖ **تاک بەیت (فەرد) :**

بریتییە لە دێڕە شیعرێکی سەربەخۆ، لە دوو نیوە دێڕ پێکدێت و واتایەکی تەواوی هەیە. هەردوو نیوە دێڕەکە سیستەمی قافیەی (AA) یاخود (AB) پەیڕەو دەکەن (گەردی، ١٩٩٩، ١٩٤). واتە دەکرێت هەردوو نیوە دێڕەکە یەک ســـەروایان هەبێت، دەشکرێت سەروایان جیاواز بێت. محەمەد عومەر لە شیعری (ڕەهێڵە)دا،

که بە شـێوەی کۆپلە نوسـیویەتی، لە کۆپلەی دووەمدا ئەم تاك بەیتەی بەکارهێناوە و دەڵێت:

نیوە شەوە.. هەور ئەسووتێ.. ئاسمان نوقمی بروسکەیە A

باران ئەمرێ.. تا گوڵ بژی.. چراکەم بێ تروسکەیە A

(عوسمان، ٢٠١٩، ٥٠)

لێرەدا سـەروای ئەم تاك بەیتە بریتییە لە وشـەکانی (بروسـکەیە ، تروسـکەیە). سـیسـتەمی قافیەی (AA) پەیڕەو کردووە. هەروەها شـیعری (تەم و مژ)یش، کە بەشێوەی کۆپلە نوسراوە، کۆپلەی سێهەمی شیعرەکە تەنها یەک تاکە بەیتەو بریتییە لە:

بۆ جارێ خوا نایەتە دەنگ؟ A

بۆ جارێ خوا نابێ بە ڕەنگ؟ A (عوسمان، ٢٠١٩، ٦٠)

لێرەدا شـــاعیر بۆ دەربڕینی بیرێکی فەلســـەفیانە ئەم تاك بەیتەی بەکارهێناوە و سـەروای هەردوو نیوە دێڕەکە بریتیە لە وشـەکانی (دەنگ ، ڕەنگ)، سـیسـتەمی قافیەی (AA) پەیڕەوکردووە.

❖ سەروای سێین (سێینە) (triplet-terecet)

بریتییە لە "پارچەیەکی بچووك لەســێ لەتەدێڕ پێکدێ. دەکەوێتە قاڵبە ســەروای جۆراو جۆرەوە. سـێینە دەشـێ بە تەنیا بێ و مانای سـەر بەخۆی هەبێ و دەشـێ لە هۆنراوەیەکی پارچەدار بێ، پارچەکانی یەکســان بن (هەموو ســێینەبن) یان جیابن" (گەردی، ١٩٩٩، ١٩٨). ســەروای ســێینە لەشــیعرەکانی محەمەد عومەردا بەدیدەکرێت، ئەم جۆرە بە زۆری لە ناو پارچە شـیعرێکدا لە سێ لەتی یەک بەدوای یەکدا هاتووەو بە ســەربەخۆ بەکاری نەهێناوە، ئەو سی لەتە تا ڕادەیەک واتایەکی سەربەخۆ دەدەن بە دەستەوە. بۆ نموونە لە کۆتایی کۆپلە شیعری (ئەشکی ئێوارە)دا ئەم جۆرە سەروایە بەدی دەکرێت و دەڵێت:

هەتا ساماڵ شانی دادا.. هەروەستابووم. . A

کەس پێکی دڵی نەهێنا و B

لێوڕێژ بوو سووراحیی چاوم A (عوسمان، ٢٠١٩، ١٠)

ئەم کۆپلە شـیعرەی بە قاڵبە سـەروای سـێینە و سیسـتەمی قافیەی (ABA) دارشتووە. نیوە دێڕی یەکەم و سێیەم هاوسەروان لە وشەکانی (بووم، چاوم)دا، کە دەنگی (و) ڕەویە و دەنگی(م) پاش ڕەوییەو تا ڕادەیەک لاوازە نیوە دێری دووەمیش سەروای نییە.

لە شـیعری (هانا)شـدا کۆپلەی یەکەمی بە سـەروای سـێینە نوسـیوە و دەڵێت:

ئێستا.. منی ون لە تەمومژی ڕەشی غوربەتا A

گەڵای درەختی گیانم هەڵوەری.. B

لەناو بڵێسەو گڕی مەینەتا A (عوسمان، ٢٠١٩، ١٣)

ســیســتەمی قافیەی ئەم کۆپلەیە برتییە لە (ABA)، نیوە دێری یەکەم و ســێیەم هاوسەروان لە وشەکانی (غوربەتا، مەینەتا)، کە دەنگی (ت) ڕەوییە، دەنگی (ە)پێش ڕەوییە، دەنگی (ا)پاش ڕەوییە، بەڵام نیوە دێری دووەم سەروای نییە.

❖ سەروای چوارین:

چوارین بریتییە لەو پارچە شـــیعرەی لە چوار نیوەدێڕ پێکدێت، قاڵبە ســـەروای چوارین دەشـێت خۆی بەتەنها بێت و بۆ مەبەسـتێکی تایبەتی بێت، یاخود دەشـێت کۆپلەیەك بێت لەشـیعرێکدا، لەم بارەیەوە عەزیز گەردی دەڵێت: "چوارین پارچەیەکی چوار لەتیە کێش و سەروای تایبەت بەخۆی هەیە، پارچەیەکی تەنیایەو بۆ مەبەستێکی تایبەتی دەردەبڕێت" (گەردی، ١٩٩٩، ٢٠٤) لە شـــیعرەکانی محەمەد عومەردا ســەروای چوارین بە ســیســتەم و قاڵبە ســەروای جیاواز بەدیدەکرێت. ئێمە لێرەدا هەوڵدەدەین بەرچاوترینیان بخەینەڕوو:

أ- قاڵباسەروای (A,A,B,A).

ئەم قالبە سەروایە لەزمانی کوردی و فارسی و عەرەبیدا لە هەموو جۆرە سەرواکانی دیکە زیاتر بەکارهاتووە، لەهەریەک لەو زمانانەدا ناوی جیاوازی بۆداندراوە. لەزمانی کوردیدا (گونک)ی پێدەگوترێت، لەزمانی عەرەبیشــدا (الرباعي الأعراج – چوارینی شــەلە) ی پێدەگوترێت لەزمانی فارســیشــدا ئەو عەرەبانەی لە شــیعری فارســتیان کۆڵیوەتەو ەناوی (الرباعي الخصي) بۆ داناوە (گەردی، ١٩٩٩، ٢٠٨-٢٠٩). لەم جۆرە چوارینەیەدا، نیوە دێڕی یەکەم و دووەم و چوارەم هـاوســـەروان، بەڵام سەروای نیوە دێری سێیەم لەوان جیایە، واتە قاڵبە سەرواکەی بریتیە لە (AABA). ئەم جۆرە چوارینە لەئەدەبی کوردیـدا لە کۆنەوە بەکارهـاتووە و محەمەد عومەریش لەکۆپلەیەکی شیعری (ڤان کۆخ)دا ئەم قاڵبە سەروایەی بەکارهێناوە و دەڵێت:

پاییزی ڕەنگ زەرد.. مایەی دڵتەنگی.. A

کردم بەڕەمزی ئومێد.. من ڕەنگی A

خۆم ڕاهیب.. ڕەنگی زەردیش پەرستگا.. B

قەت خامۆش نەبووە لەگوێما زەنگی A

(عوسمان، ٢٠١٩، ٧٣)

وشـەکانی سـەروا لەم کۆپلە شـیعرەدا، بریتین لە (تەنگی، ڕەنگی، زەنگی) لێرەدا نیوە دێری یەکەم و دووەم و چوارەم هاوسەروان، لە هەرسێ وشەکەدا دەنگی (گ) ڕەوییە، دەنگی (ەن)پێش ڕەوییە و دەنگی (ی)پاش ڕەوییە، بەڵام نیوە دێری سێیەم سەروای نییە.

ب ـ سیستەمی قاڵبە سەروای (A,B,C,B)

بریتییە لەو جۆرە سەروایەی، کە "لە ئینگلیزیدا بە سەروای (بەلاد)ناسراوە، بەلاد لەچوارینێکدا دروسـتدەبێت کە لەتی یەکەم و سـێ یەم هیچ پەیوەندیەکی سـەروایان نییە و ســـەروا لە لەتی دووەم و چوارەمدایە" (گەردی، ١٩٩٩، ٢١٤) . محەمەد عومەریش چەند کۆپلە شیعرێکی بەم جۆرە سەروایە نووسیوە، بۆ نموونە لە کۆپلەی یەکەمی شیعری (ئەشکی ئێوارە)دا دەڵێت:

لەگەڵ هەنسك و گریانی.. A
هەوری خوێنینی ئێوارە B
بەکوڵ گریا.. فرمێسکی ڕشت.. C
ئەم دڵە پڕ لە پرسیارە B (عوسمان، ٢٠١٩، ١٠)

لێرەدا شاعیر ئەم قاڵبی چوارینەی لەشێوە سیستەمی قافیەی (ABCB) دارشتوە، وشەکانی سەروا لەم کۆپلە شیعرەدا بریتین لە (ئێوارە، پرسیارە). لێرەدا نیوە دێڕی دووەم و چوارەم هاوسەروان، لێرەدا پێویستە ئاماژە بەوە بکەین سەرواکە زۆر تەواو نییە، چونکە وشەکانی سەروا لە بنچینەدا بریتین لە (ئێوارە) و (پرسیار) واتە وشەی دووەم لە بنچینەدا پیتی (ە)ی تیا نییەو بەهۆی دۆخی ڕێزمانییەوە ئەو (ە)ی پێوە لکاوە. بەڵام شاعیر وای داناوە ئەو دوو دێڕە هاوسەروان، نیوە دێڕی یەکەم و سێیەم سەروایان نییە. لە زۆربەی کۆپلەکانی شیعری (لە غوربەتا)دا پەیڕەوی هەمان قاڵبە سەروای (ABCB) ی کردووەو دەڵێت:

باران ئەباری و ژێر چەتری پاسێك.. A
بۆ یەکەم بینین، بوو بە ژووانگە B
بوو بە پەنجەرە بۆ سەر گۆڕەکەم.. C
لێم ون بوو.. ڕۆیی.. رووخا ڕوانگە B (عوسمان، ٢٠١٩، ٤٨)

وشەکانی سەروا لەم کۆپلە شیعرەدا بریتین لە (ژوانگە، ڕوانگە)ی نیوەدێڕی دووەم و چوارەم. لەهەردوو وشەکەدا دەنگی (ن) ڕەوییە، دەنگی (وا)پێش ڕەوییەو ، دەنگی (گە)پاش ڕەوییە، بەڵام نیوە دێڕی یەکەم و سێیەم سەروایان نییە. شاعیر لەزۆربەی کۆپلە چوارینەکانی شیعری (بابەتاهیر) پەیڕەوی ئەم سیستمی قاڵبە سەروای (ABCB)ی کردووە و دەڵێت :

لەسەردەمێکا هاتمە دنیاوە.. A
هەموو ساڵێکی خۆزگە بەپار بوو B
کەشتی ناو دەریا ئەسرینی خۆم بووم.. C
هەر نائومێدییش بۆ من کەنار بوو B
(عوسمان، ٢٠١٩، ٦٩)

لەم کۆپلە شیعرەدا نیوە دێڕی دووەم و چوارەم هاوسەروان و وشەکانی سەروا بریتین لە (پار، کەنار). لە هەر دوو وشەکەدا دەنگی (ر) ڕەوییە، دەنگی (ا) پێش ڕەوییە. لەهەمان کاتدا هەر لەنیوە دێڕی دووەم و چوارەم دا کەکۆتاییان بەوشەکانی (بوو) هاتووە هەردوو وشەی (بوو) پاش سەروان، بەڵام نیوە دێڕی یەکەم و سێیەم سەروایان نییە.

پ ـ چوارینی (یەکتربڕ) (شکسپیری):

ئەم سەروایە بە چوارینی (شکسپیری) ناسراوە یاخود، سەروای یەکتربڕی پێدەوترێت و لە کۆپلەی چوارینا پەیڕەودەکرێ، لەم جۆرەدا "لەتی یەکەم و سێ یەم لەیەك و لەتی دووەم و چوارەم لەلایەکی ترەوە هاوسەروابن بەمەوە چوارینەکە دەکەوێتە سەر دوو سەروای جیاواز" (گەردی، ١٩٩٩، ٢١٢). شاعیر لە کۆپلەی سێیەمی شیعری (ڤان کۆخ)دا ئەم جۆرە سەروایەی چوارینی بەکارهێناوە و دەڵێت:

پێڵاوەکەشم وەك خۆم بریندار.. A
ڕەش بوو لەتۆزا و بەگەرمای تەموز B
بەفری مزگێنیم ئەبارانده سەر.. A
کرێکارانی ناو کانە خەڵووز B (عوسمان، ٢٠١٩، ٧١)

لەم کۆپلەیەدا نیوە دێڕی یەکەم و سێیەم هاوسەروان، نیوە دێڕی دووەم وچوارەمیش هاوسەروان، بە هەردووکیشیان سەروای جیاوازیان پێکهێناوە. لە نیوە دێری یەکەم و سێیەمدا وشەکانی سەروا بریتین لە (بریندار، سەر). لە هەردوو وشەکەدا تەنیا دەنگی ڕەوی هەیەو بریتییە لەدەنگی (ر). واتە سەرواکەی لاوازە، چونکە تەنها لە یەک دەنگ پێکهاتووە. لەهەمان کاتدا لەنیوە دێڕی دووەم و چوارەمیشدا وشەکانی (تەموز ، خەڵووز) هاوسەروان، لەهەردوو وشەکەدا دەنگی (ز) ڕەوییە ، دەنگی (و) پێش ڕەوییە.

❖ قاڵبە سەروای (پێنجین) پێنجینە:

بریتییە لەو جۆرە سەروایەی، کە بەچەند شێوازێکی جۆراوجۆر قاڵب دەگرێت. لەم بارەیەوە عەزیز گەردی دەڵێت: "پارچە هۆنراوەیەکی پێنج لەتییە کە بەپێی سیستەمی تایبەتی سەرواوە دادەڕێژرێ جا ئەو پێنج لەتە چ بەتەنیا پارچەیەکی سەربەخۆ پێکبهێنێت چ پارچەیەك بن لەناو هۆنراوەیەکی دوور و درێژدا" (گەردی، ١٩٩٩، ٢١٥). جا ئەو پارچەیەی یاخود ئەو کۆپلە شیعرەی لە پێنج نیوە دێڕ پێکهاتووە لەچەند جۆرێکدا یاخود لەشێوەی چەند قاڵبە سەروایەکدا شاعیران بەکاریان هێناوە. محەمەد عومەریش چەند جۆرێکی ئەم قاڵبە سەروایانەی بەکارهێناوە، بۆ نموونە لە کۆپلە شیعرێکی (یەسەنین)دا دەڵێت:

ویستم مەست بم و لەسەر خۆشییا.. A
خەوی مناڵیم بگەڕێتەوە B
ویستم بکەومە بەزم و گۆرانی C
نەمزانی تەم و هەوری زامی من.. D
لەپێکی مەیدا ناڕەوێتەوە B (عوسمان، ٢٠١٩، ٢٤)

لێرەدا شاعیر قاڵبە سەروای پێنجینی لەسەر شێوەی (ABCDB) بنیاتناوە نیوەدێڕی، دووەم و پێنجەم هاوسەروان و وشەکانی سەروا بریتین لە (بگەڕێتەوە، ناڕەوێتەوە)، بەڵام نیوەدێڕی یەکەم و سێ یەم و چوارەم سەروایان نییەو جیاوازن. لە شیعری (شەوی پاییز)یشدا لە کۆپلەیەکدا پەیڕەوی سەروای پێنجینی کردووەو دەڵێت:

جارنا جارێکیش شەپۆلی یادێ.. A
ئەمباتەوە لای ئەو پیرە دارەی.. B
وەکو من ئەو زادەی پاییز بوو C
ئەوپیرە دارەی ڕۆژانێکی زوو.. D
تاکە حەشارگەی من و ئازیز بوو C (عوسمان، ٢٠١٩، ٢٢)

ئەم جۆرە پێنجینە، کە بە قاڵبی (ABCDC) هاتووە، تیایدانیوە دێڕێ یەکەم و دووەم و چوارەم سەروایان نییە، نیوە دێڕی سێیەم و پێنجەم هاوسەروان و وشەکانی

سەروایان بریتین لە(پاییز، ئازیز)، لە هەردوو دێڕەکەشدا وشەی (بوو) پاش سەروایە. ئەم پاش سەروایە لەگەڵ وشەی (زوو)ی نیوە دێڕی چوارمدا بەدەنگی (وو) کۆتاییان هاتووەو بە ڕواڵەت وا دیارە لەگەڵ ئەوان هاوسەروایە، بەڵام لەبەر ئەوەی (بوو) لە دێڕی سێیەم و پێنجەمدا پاش سەروایەو ئەم وشەی (زوو)ەش دەبێتە وشەی سەروا، کەواتە جیاوازن و نابنە هاوسەروا. لەکۆپلە شیعرێکی دیکەشدا پەیڕەوی سەرواى پێنجینی کردووە و دەڵێت:

منم ژەنەراڵی پاییز.. A
من بووم لەگەڵ زریانی بیرچوونەوەدا.. کەوتمە جەنگ و B
زۆر گەڵام دەرهێنا لە چنگ C
من بووم شەوی گەڵاکانم.. D
خستە ژێر باڵی تریفەو ورشەی گزنگ C
(عوسمان، ٢٠١٩، ٩٢)

لەم کۆپلەیەدا نیوە دێڕی سێیەم و پێنجەم هاوسەروان و وشەکانی سەروایان بریتین لە (چنگ، گزنگ). نیودێڕی یەکەم و دووەم و چوارەم سەروایان نییە. ئەگەرچی نیوە دێڕی دووەم وشەکەی کۆتایی بریتییە لە (جەنگ) و ئامرازی پەیوەندی (و) و سەرواکەی لە دێڕی سێیەم و چوارەم نزیکە، بەڵام لەبەر ئەوەی (و)ی بەدوادا هاتووەو مۆرفیمێکی سەربەخۆیەو ئامرازی پەیوەندییە، نابێتە سەرواى تەواو. دەنگی (گ) ڕەوییە، دەنگی(ن) یش پاش ڕەوییە.

❖ سەرواى شەشینە:

بریتییە لە پارچە شیعرێکی شەش لەتی، چ سەربەخۆ بێت یاخود پارچەیەك بێت لە هۆنراوەیەك، هەروەك عەزیز گەردی دەڵێت "شەشینە پارچەیەکی شەش لەتییە، چ سەربەخۆ مانایەکی تەواو بدات چ پارچەیەك بێت لەهۆنراوەیەکی پارچەدار کە بەزۆر کێش وسیستی سەرواى جیاواز دروستدەبێت" (گەردی، ١٩٩٩، ٢٢٥). محەمەد عومەریش لەشیعرەکانیدا پەیڕەوی ئەم جۆرە سەروایەی کردووە، وەك لەشیعری (ڕەهێڵە)دا دەڵێت:

پەنجەرەکان تەم گرتوونی.. هەڵئەلەرزم.. بینایم لێڵ.. A
خورپە دڵم ویران ئەکا.. ئاسمان ساردە ، بارانیش وێڵ A
بارانێکی بێ ناسنامە.. B
گریانێکی بێ پەساپۆرت C
ئەو چەم کەیلی هاژە ئەکا.. D
ئەم خامۆشەو ئەسووتێ بۆت C (عوسمان، ٢٠١٩، ٥١)

لەم پارچە شیعرەدا نیوەدێڕی یەکەم و دووەم هاوسەروان و وشەکانی سەروا بریتین لە (لێڵ ، وێڵ)، کە لە هەردوو وشەکەدا دەنگی (ێ) پێش ڕەوییە و دەنگی (ڵ) ڕەوییە. نیوە دێڕی چوارەم و شەشەمیش هاوسەروان لەوشەکانی (پاسپۆرت ، بۆت)، لێرەدا پێویستە ئاماژە بەوە بکەین ئەم سەروایە لاوازە، چونکە هەردوو وشەکە، کە بریتین لە (پەساپۆرت ، بۆت) لە بنچینەدا هاوسەروا نین، بەڵام بەهۆی ئەوەی ڕاناوی لکاوی کەسی دووەم (ت) چووەتە سەر وشەی (بۆ) و بووە بە (بۆت) بە ڕواڵەت لەگەڵ وشەی (پەساپۆرت)دا بوون بە هاوسەروا. نیوە دێڕی سێیەم و پێنجەمیش سەروایان نییە.

بەهەمان شێوە شاعیر لە شیعری (ونبوون)یشدا لە کۆپلەی یەکەمدا پەیڕەوی قاڵبە سەرواى شەشینی کردووە و دەڵێت:

هەور ئەسووتێ.. هەنسك ئەدا.. شەویش درەنگە A
تنۆکی باران.. گەڵاڕێزانی وەرزی گریانی.. B
دارستانێکی دووری بێ ڕەنگە A
تنۆکی باران وەکو هەزاران نەرمە پەنجەو دەست.. C
لە شوشەی ساردی پەنجەرەم ئەدا و D
کە سەر هەڵئەبرم.. بەچۆڕاوگەوە باران ئەبێتە خوێناوێکی خەست C
(عوسمان، ٢٠١٩، ٥٥)

لەم پارچە شیعرەدا نیوە دێڕی یەکەم و سێ یەم هاوسەروان، وشەکانی سەروا بریتین لە: (ڕەنگە، درەنگە) لە هەردوو وشەکەدا دەنگی (ەن) پێش ڕەوییە و دەنگی (گ) ڕەوییە، دەنگی (ە) پاش ڕەوییە. نیوەدێڕی چوارەم و شەشەمیش هاوسەروان و وشەکانی سەروا بریتین لە (دەست ، خەست) ، دەنگی (ت) ڕەوییە، دەنگی (ەس) پێش ڕەوییە، نیوە دێڕی دووەم و پێنجەمیش سەروایان نیە.

❖ قاڵبە سەرواى حەوتینە یان سەرواى چۆسەر (Septet):

حەوتینە بریتییە لەو پارچە شیعرەیەی ، کە دەشێت پارچەیەکی سەربەخۆ بێت یاخود پارچەیەك بێت لە هۆنراوەیەکی درێژ، لە حەوت نیوە دێڕ پێکهاتووەو سەرواى جیاوازی هەیە. بۆ یەکەم جار لە شیعری ئینگلیزیدا (چۆسەر) بەکارییهێناوە بۆیە پێشی دەوترێت چۆسەر . (گەردی، ١٩٩٩، ٢٣٦). محەمەد عومەریش ئەم قاڵبە سەرواى بەکارهێناوە، چ بەشێوەیەکی سەربەخۆ یاخود پارچەیەك بێت لە هۆنراوەیەکی درێژ، بەڵام چۆن ویستبێتی بەو شێوەیە دایڕشتووە و پەیڕەوی هیچ یاساو دەستورێکی تەقلیدی نەکردووە، هەروەك لەشیعری (جل و بەرگ)دا دەڵێت:

ئای ئەگەر ئادەم و حەوا، دەرنەکرانایە لە بەهەشت A
بەڕووتی دنیام تەی ئەکرد B
بۆ جلو بەرگ ئاخ و داخم کەی ئەکرد B
هەنووکەش کە تۆ سەرسامی C
بەو پاڵتۆیە و چەتری سەرم D
چەترەکە هەور پێی بەخشیم و E
پاڵتۆکەشم زستان دووری و کردیە بەرم! D
(عوسمان، ٢٠١٩، ١٠٣)

لێرەدا نیوە دێڕی دووەم و سێیەم هاوسەروان لە وشەکانی(تەی ئەکرد ، کەی ئەکرد) وشەی (ئەکرد) لەهەردوو نیوە دێڕەکەدا پاش سەروان، بەڵام وشەکانی (تەی ، کەی) وشەی سەروان. هەروەها نیوە دێڕی پێنجەم و حەوتەم هاوسەروان لەوشەکانی (سەرم ، بەرم) دەنگی (م) جێناوی لکاوە و پاش ڕەوییە ، دەنگی (ر)

ڕەوییە، دەنگی (ە) پێش ڕەوییە. نیوە دێڕی یەکەم و چوارەم و شـــەشـــەمیش سەروایان نییە.

❖ قاڵبە سەروای یازدەیی:

ئەم پارچە شـــیعرە بەشـــێوەیەکی ســـەربەخۆ دێت، یاخود وەك كۆپلەیەك دێت لەپارچە شیعرێکی درێژدا "ئەم پارچەیە لە یازدە لەت پێکدێت بەپێی کێش و سەروا و بەنـدی تایبەتی دەهۆنرێتەوە" (گەردی، ١٩٩٩، ٢٥٣). محەمەد عومەریش ئەم قاڵبە شـیعرەی زۆر بەشـارەزایی و وردی و جوانی بەکارهێناوە، هەروەك لە شـیعری (بروسكەیەك)دا دەڵێت:

ئەزانی بۆ، دنیای شیعرم.. هەر پاییزە.. هەر زریانە؟	A
من تەنیا پاییز شك ئەبەم.. پاییز بۆ من نیشتیمانە	A
خۆم غوربەتم.. لێم مەپرسە.. چییە غوربەت؟..	B
ژیانی من ئاوارەیی و تەنیایی و لێکدابڕانە.	A
خۆ من حەز ئەکەم ببم بە هەورێ..	C
ببارێمە سەر قەد و باڵاکەت..	B
پەپولەیەك بم.. شەو نیوە شەوێ	C
بمە زوخاڵی دەوری چراکەت	B
وەك دوو شەونمین.. سبەی ئەمانبا	D
خۆری مەینەتیی..	E
یاخود دوو گەڵاین.. ڕەشەبای پاییز سەرمان ئەنێتە کۆشی غوربەتی	E

(عوسمان، ٢٠١٩، ٩)

شاعیر چوار نیوە دێڕی یەکەمی ئەم پارچە شیعرەی بە چوارینی خەساو داناوە و نیوە دێڕەکانی (یەکەم ، دووەم ، چوارەم) هاوسەروان. وشەکانی سەروایان بریتین لە (زریانە، نیشتیمانە، لێکدابڕانە) لە هەر سێ وشەکەدا دەنگی (ن) ڕەوییە، دەنگی (ا) پێش ڕەوییە، دەنگی (ە) پاش ڕەوییە. نیوە دێڕی (شەشەم ، هەشتەم) هاوسەروان و وشـــەکانی ســـەروایان بریتین لە (باڵا ، چرا)، دەنگی (ا) ڕەوییە، لە هەردوو نیوە دێڕەکەشـدا (کەت) پاشسـەروایە. ئەم پاش سـەروایە لەگەڵ وشـەی (غوربەت) ی نیوە دێڕی چوارەمدا، کە بە(ەت) کۆتاییـان هـاتووە، لە (ەت)دا هـابەشـــن و بە ڕواڵەت وا دیارە لەگەڵ ئەوان هاوسەروایە، بەڵام لەبەر ئەوەی (کەت) لە نیوە دێڕی (شـەشـەم ، هەشـتەم)دا پاش سـاروایە بەشـێکی بنچینەیی نییە لە وشـەکانی (باڵا، چرا)، بەڵام (ەت) لە وشـەی (غوربەت)دا بەشـێکی بنچینەییە لە وشـەکەو (ت) ڕەوییەو (ە) پێش ڕەوییە، کەواتە جیاوازن و نابنە وشـەی سـەرواو هاوسـەروانین. نیوەدێڕی (پێنجەم ، حەوتەم) ســـەروای متەوازنیان دروســـتکردووە لە وشـــەکانی (هەورێ ، شـەوێ)، چونکە ئەم دوو وشـەیە هاوکێشـن، بەڵام لەسـەروادا لێک جیاوازن، لە وشـەی یەکەمیاندا دەنگی (ر) ڕەوییە، لەوشـەی دووەمیاندا دەنگی (و) ڕەوییە، کە ئەمانە بنەڕەتی وشـــەکەن، بەڵام لێک جیاوازن. دەنگی (ێ) ش، کە لە کۆتایی هەردوو وشەکەدا هاتووە پاش ڕەوییە. هەروەها نیوە دێڕی دەیەم و یازدەهەم هاوسـەروان لە وشـەکانی (مەینەتی، غوربەتی) دا. لە هەردوو وشـەکەدا دەنگی (ت) ڕەوییە و دەنگی (ە) پێش ڕەوییە و دەنگی (ی) پاش ڕەوییە. لەم پارچە شـــیعرەدا شـاعیر سـەروای تێکەڵی بەکارهێناوە، کە تیایدا پەیڕەوی سـیسـتەمێکی سـەروای دیاریکراوی نەکردووە ، بەڵکو چەند جۆرێکی ســـەروای بەکارهێناوە، کە بریتین لە چوارینێکی خەساو و یەکتربڕ، هەروەها سێینەیەکیشی بەکارهێناوە. واتا لێرەدا شاعیر بەگوێرەی خواست و ویستی خۆی و بەبێ گوێدانە ڕێساو یاسایەکی دیاریکراو قاڵبە سـەرواکانی بەکارهێناوەو هەسـت و نەسـتی خۆی دەربڕیوە، بەمەش مۆسـیقایەکی ڕەنگاو ڕەنگ و جوانییەکی تایبەتی بە شیعرەکەی بەخشیوە.

❖ تەرجیع بەند:

بریتییە لە شـــیعرێکی درێژ، کە دابەش کرابێت بە ســەرچەند کۆپلەیەکدا، دەبێت ژمارەی دێڕەکانی هەر کۆپلەیەک وەک یەک بێت. (خەزنەدار، ٢٠٠١، ١٦٧) هەر کۆپلەیەکیش سەروای تایبەتی خۆی هەبێت، بەڵام هەموو کۆپلەکان لەسەریەک کێش دەڕۆن. لەنێوان کۆپلەکانـدا دێڕێـک دووبارە دەبێتەوە، ئەم دێڕە پێی دەگوترێـت ناوبەند، دەبێت مـانایەکی بەرزی هەبێت و کاریگەربێت، چونکە بەڕۆح و ئەڵقەی بەیەکەوە بەستنەوەی کۆپلەکان دادەنرێت. (گەردی، ١٩٩٩، ٢٨٢-٢٨٣). محەمەد عومەر بەم قاڵبە شـــیعری هۆنیوەتەوە، بۆ نموونە لە شـــیعری (ئەترسم دڵ ببێتە پارچەیەک سەهۆڵ)دا، دەڵێت:

تۆ خۆتم لێ مەشارەوە	A
ئەترسم دڵ ببێتە پارچەیەك سەهۆڵ..	B
بەدەم کزەی ئێوارەوە	A
*	
تۆ خۆتم لێ مەشارەوە	A
من لەگەڵای زەردی پاییز..	B
زۆر بێ نەواو غەریبترم	C
لەکزەبا تەزیوترم	C
*	
تۆ خۆتم لێ مەشارەوە	A
بیرتە بەزەردەی ڕوانینەکانت..	B
هەڵمت لەبەفری دڵم هەڵسان و	C
منت خستە شوێن ساماڵی گیانت ؟	B
*	
تۆ خۆتم لێ مەشارەوە	A
بڕوانە پەڵە هەورەکان..	B
گەرچی نەدیدەن.. گەرچی نەناسیاو..	C
دەست ئەنێتە دەست	D
لەنیشتیمانی ئاوارەییدا..	E

ئەبن بەرێژنەی گریانێکی خەست D

*

تۆ خۆتم لێ مەشارەوە A

ئەترسم دڵ ببێتە پارچەیەك سەهۆڵ.. B

بەدەم کزەی ئێوارەوە A

(عوسمان، ٢٠١٩، ١١)

ئەم شیعرە، کە لە پێنج کۆپلە پێکهاتووە، لە سەرەتای هەر کۆپلەیەکدا نیوە دێڕ (ناوبەند)ی (تۆ خۆتم لێ مەشارەوە) دووبارە کراوەتەوە، کە لەسەر کێشی (هەشت) بڕگەیی بنیاد نراوە. ئەوەی لێرەدا ئەم تەرجیع بەندەی شاعیر جیا دەکاتەوە، ئەوەیە دێڕە دووبارەبووەکە لە سەرەتای شیعرەکەشدا هاتووە، لە کاتێکدا لای شاعیرانی پێشتر لە سەرەتای شیعرەکەدا نەدەهات. پاشان لەو شوێنانەش کە ئەم دێڕە دووبارە بووەتەوە، دووبارەبوونەوەکەی کەوتووەتە سەرەتای بەندەکەو نەکەوتووەتە نێوان بەندەکانەوەو لە ڕووی واتاوە بە تەواوی سەربەخۆ نییەو پەیوەستە بە دێڕەکانی دواترەوە. ئەمەش واتای ئەوەیە محەمەد عومەر بەشێوەیەکی تایبەت بەخۆی و جیاواز لە شاعیرەکانی پێش خۆی تەرجیع بەندی بەکارهێناوە. هەروەها ئازادانە ژمارەی نیوە دێڕەکانی دابەشکردووە بەسەر کۆپلەکاندا، چونکە ژمارەی دێڕەکان زیادو کەمیان کردووە. لەڕووی کێش و سەرواوە ، کێشی گۆڕانکاری تێداکراو و کێشی تێکەڵ لەسەر بنەمای کێشی (چوار ، پێنج) بڕگەیی تێدا بەکارهێناوە. لەڕووی سەرواشەوە پەیڕەوی سیستەمی قاڵبە سەروایەکی دیاری کراوی نەکردووە و سەروای جیاوازی بەکارهێناوە بەم شێوەیە: کۆپلەی یەکەم (ABA)، کۆپلەی دووەم (ABCC)، کۆپلەی سێیەم (ABCB) کۆپلەی چوارەم (ABCDED)، کۆپلەی پێنجەم (ABA). واتە شاعیر بەگوێرەی ناوەڕۆک و مەبەستی بابەتەکەو هەست و دەروونی خۆی، کێش وسەروای بەکار هێناوە. بێگومان ئەمەش پەیوەندی بە توانا و لێهاتوویی و ئەزموونی شاعیرەوە هەیە لە ڕێکخستنی ڕیتم و مۆسیقایەکی خۆش و دڵگیری دەرەوەی دەقەکە.

شیعری (با)شی بە تەرجیع بەند هۆنیوەتەوەو دەڵێت:

نیوەشەوێکی سارد و غەمناکە.. A

پاییز میوانە لە ژوورەکەما B

هەناسەی ساردم ئەبێتە ئەشک و C

دێتە خوارەوە بە باڵای ڕەشی پەنجەرەکەما B

*

هاوار و هاژەی چەمی ناڵێنێک.. A

ئەڕژێتە گۆمی مەنگی دڵەوە B

ئارام و ئۆقرە لە گیانم ئەبڕێ.. C

وەک گەڵای پاییز بەدەم چڵەوە B

*

هاوار و هاژەی چەمی ناڵێنێک.. A

دێتە گوێم ئەڵێی ئاوازی تارە B

نازانم کێیە بەم نیوەشەوە تار ئەژەنێت و C

کەشتی ئارامی کۆپلەی شەپۆلی دەریای ئازارە؟ B

*

هاوار و هاژەی چەمی ناڵێنێک. A

بە من نامۆیە.. B

ئەمکا بەشێت و.. وێڵ و ئاوارەی C

ناودارستانی چڕی دوو دڵی C

سەرسام دەبم و D

کە پەنجەرەکە ئەخەمە سەرپشت.. E

گفففففففف.. گڤەی (با) دێ و گوێم پێ شل دەکا F

بۆناهی سینەی پڕ کەفو کوڵی C

*

هاوار و هاژەی چەمی ناڵێنێك.. A

لەلام ئەبێتە وژەوژی (با) B

ئەوسا دڵنیام ئەوەی ئەیبیستم گڤەی (با)یە(با) B

*

پێی ئەڵێم.. وەرە من تۆم خۆشئەوێ A

بیرتە هاوینی پار ئێوارەیەک بەچڵەداری. A

کە لەسەر خۆڵی ڕێگەکە نووسیم.. B

گەر نازدار بمرێ کۆستم ئەکەوێ A

کە تۆش هاتیت و زوو سڕیتەوە C

ئای من مناڵ بووم..! B

وامزانی ئەچی لەسەر پەنجەرەی.. D

ژوورەکەی نازدار ئەینووسیتەوە! C

(عوسمان، ٢٠١٩، ١٧-١٨)

ئەم شیعرە، کە لە (شەش) کۆپلە پێکهاتووە، لە سەرەتای کۆپلەکانی ناوەڕاستدا نیوە دێڕی (هاوار و هاژەی چەمی ناڵێنێک) دووبارە کراوەتەوە. ئەو نیوە دێڕە، وەک ناوبەندی تەرجیع بەند وایە، بەڵام هاوشێوەی شیعرەکەی پێشوو لە نێوان بەندەکاندا نەهاتووەو لە سەرەتای بەندەکاندا دووبارە کراوەتەوەو لە ڕووی واتاوە پەیوەستە بە دێڕەکانی دوای خۆیەوەو سەربەخۆ نییە. شاعیر ژمارەی دێڕەکانی هەموو کۆپلە شیعرەکەی وەک یەک دابەش نەکردووە، بەڵکو ژمارەی دێڕەکان زیادو کەمیان کردووە. لەڕووی کێش و سەرواوە، کێش گۆڕانکاری تێدا کراوەو لەسەر بنەمای کێشی پێنج بڕگەیی ، پێی (٥، ١٠، ١٥) بڕگەیی تێدا بەکارهێناوە. لەڕووی سەرواشەوە پەیڕەوی سیستەمی قاڵبە سەروایەکی دیاریکراوی نەکردووەو سەروای جیاوازی بەکارهێناوەو بەم شێوەیە کۆپلەکانی داڕشتووە: کۆپلەی یەکەم و دووەم و سێیەم پەیڕەوی سیستەمی قاڵبە سەروای (ABCB) کۆپلەی چوارەم

(ABCCDEFC)، کۆپلەی پێنجەم (ABB)، کۆپلەی شەشەم (AABACBDC)ی کردووە. واتە شاعیر بەگوێرەی هەستی خۆی و ناوەڕۆک و مەبەستی بابەتەکە کێش و سەروای بەکار هێناوە.

❖ چوارینەبەند:

بریتییە لە پارچە شیعرێکی درێژ لەسەر بنچینەی بەند دامەزراوە، هەربەندێک لەچوار نیوە دێڕ پێکدێت، لەڕووی ڕوخسارەوە سەروای هەموو نیوەدێڕەکانی بەندی یەکەم لەسەر یەک سەروادەبن، بەڵام هەرچی بەندەکانی ترە سێ نیوەدێڕی یەکەم سەروای خۆیان هەیەو لەسەر یەک سەروادەبن، بەڵام سەروای نیوەدێڕی چوارەمیان وەک سەروای نیوە دێرەکانی بەندی یەکەم وایە. (AAAA, BBBA, CCCA,....). (خەزنەدار، ٢٠٠١، ١٦٦-١٦٧) محەمەد عومەر لە قاڵبی چوارینەبەندا گەلێک بابەتی دارشتووە، بەڵام پابەندی هەمان سیستەمی کێش و سەروای چوارینەبەندی کلاسیکی نەبووە و لەڕووی بەکارهێنانی کێش و سەرواوە ئازادیی بەخۆی داوە. بۆ نموونە درێژترین شیعری دیوانەکەی، شیعری (لە غوربەتا)یەو لە (هەشتاو دوو) کۆپلەی چوارینەبەندا هۆنراوەتەوە. بەڵام پەڕەوی سیستەمی چوارینەبەندی نەکردووە، ئیمە تەنها (شەش) کۆپلەی سەرەتای وەردەگرین، کەبەم جۆرە پەیڕەوی سیستەمی سەروای کردووەو دەڵێت:

سینەی پڕ ئاهم.. هەورێ تیا ئەگری و A
لەچاوانمەوە..باران داناکا! B
عومریشم.. بەفری بەرهەتاوێکە.. C
هەر ئەبێ بەشوێن مردنا ڕاکا B
*
کێ بێ پاییزی دڵی ئاوارەم.. A
بنێتە کۆشی قرمزیی بەهار؟ B
کەشتییەکی وێڵ لە دەریای تووشا.. C
تۆ بڵێی ڕۆژێ بگاتە کەنار؟ B
*
با خۆم گێل نەکەم.. منی غوربەتیی.. A
کەنارم تۆف و شەستە بارانە B
کەس ناگری بەسەر ڕوخساری منا.. C
تەمو مژێکی دەم ئێوارانە B
*
بۆ شادمانی زۆر کورتە تەمەن.. A
بۆ کوێرەوەریی..نابڕێتەوە B
چۆن گڕ ناگرێ بەفری بەر هەتاو؟.. C
خۆ دوای چەند ساتێ.. سەرئەنێتەوە! B
*
بەفری بەر هەتاو چییە جوانییەکەی.. A
گەر خوێن نەهێنێ لە دەستی گزنگ؟ B
ئەگەر نەبێتە جەنگەڵی هاوار.. C
کە تووانەوە عومری نایە چنگ B

(عوسمان، ٢٠١٩، ٣٣-٣٤)

شاعیر لەڕووی سەرواوە پەیڕەوی سیستەمی قاڵبە سەروای چوارینەبەندی نەکردووە، سەروای جیاوازی بەکارهێناوەو بەم شێوەیە سەروای کۆپلەکانی دارشتووە: لە سەرجەم کۆپلەکاندا پەیڕەوی سیستەمی قاڵبەسەروای (ABCB)کردووە، کە تێیدا نیوەدێڕی دووەم و چوارەم هاوسەروان، نیوەدێڕی یەکەم و سێیەمیش سەروایان ئازادە.

بەهەمان شێوە شاعیر شیعری (بابە تاهیر)شی، لە (دوانزدە) کۆپلەی (چوارینەبەند) هۆنیوەتەوە، بەڵام پەیرەوی سیستەمی چوارینەبەندی نەکردووە، ئیمە(پێنج) کۆپلەی سەرەتای وەردەگرین، کە بەم جۆرە پەیڕەوی سیستەمی سەروای کردووەو دەڵێت:

ئاخ بۆچی دەستم نەگەیشتە هەور؟.. A
چاوی پڕپرسم خوێنینەو نمناک B
باخ سووتا.. ئەشکم نەیکوژانەوە.. C
سووتەمەرۆیە سەرانسەر رووی خاک B
*
ئەوی بەڕووتی لە شەختەو زوقما.. A
لەگۆ نەکەوێ.. نەوەرێ پەنجەی B
لە سەرما ناگاو گۆرانی نالێ.. C
بۆ بڵێسەو گڕ.. بۆلارولەنجەی B
*
کەسێک لە گڕا، گەرهەڵنەقرچێ.. A
لە سەریا.. بەفری ئەشق داناکا B
نازانێ پشکۆ و هەڵقرچان چییە.. C
شنە لە سارای دڵیا هەڵناکا B
*
ئای لەشەوانی ئێشک و کزە و سۆز.. A
لەسەر تەرمی دڵ ئەشکی زۆرم ڕشت B
مۆم فرێدا.. کاتێ کەبینیم.. C
دەیان پەپولەی شۆخ و شەنگی کوشت B
*
لە جیاتی بۆنی لالەی کۆساران.. A
قولایی سینەم.. کەیلە لەبۆسۆ B
بەهەر لایەکدا.. چاوئەگێڕم من.. C
هاوارە..تەرمە..مردنە کلکۆ B

(محەمەد عومەر : ٢٠١٩ : ل٦٧-٦٨)

شاعیر ئەم شیعرەی بە چوارینەبەند دارشتووە، بەڵام لەڕووی سەرواوە پەیڕەوی سیستەمی قاڵبە سەروای چوارینەبەندی نەکردووە، سەروای جیاوازی بەکارهێناوەو بەم شێوەیە سەروای کۆپلەکانی دارشتووە: لە هەر پێنج کۆپلەکەدا پەیڕەوی سیستەمی قاڵبەسەروای (ABCB)ی کردووە، کە تێیدا نیوەدێڕی دووەم و چوارەم هاوسەروان، نیوەدێری یەکەم و سێهەمیش سەروایان ئازادە.

محەمەد عومەر لە سەرجەم ئەو شیعرانەی، کە بە چوارینەبەند هۆنیویەتییەوە، بەزۆری پەیڕەوی سیستەمی قاڵبە سەروای (ABCB) کردووە. کەواتە شاعیر لە پەیڕەویکردنی سیستەمی قاڵبە سەروای چوارینەبەندەکانیدا ئازاد بووە.

بەشی دووەم:

سەروای ئازاد لە شیعرەکانی (محەمەد عومەر عوسمان)دا:

بریتییە لەو سەروایەی پەیڕەوی هیچ یاساو دەستورو قاڵبە سەروایەکی دیاریکراو ناکات. لە سەروای ئازاددا شاعیر سەربەستانە سەروای هۆنراوەکانی بونیات دەنێت و ئاوازی دەرەوەی هۆنراوەکانی پێ ڕێکدەخات. هەر لە بارەی سەروای ئازادەوە عەزیز گەردی دەڵێت: "سەروای ئازاد خۆی بەهیچ قاڵبێکی دەرەوە نابەستێتەوە، هاتنی بەپێی یاسای دەرەوە نییە، بەپێی هەست و نەستی شاعیرە، بەپێی دەلالەت و دابەش بوونی ڕستەو دەستەواژەی شیعرەکەیە . شاعیر کەی ویستی و بەچاکی زانی سەرەتای سەروا دادەمەزرێنێ و کەی بۆی گونجاو بێ زۆرلەخوکردن، سەرواکە دووبارە دەکاتەوە" (گەردی، ١٩٩٩، ٣٠٥). واتە شاعیر لەپەیڕەوکردنی ئەم جۆرە سەروایەدا خۆی بەهیچ یاساو دەستورێکی دەرەکی و تەقلیدی سەرواوە نابەستێتەوە. لەهەمان کاتیشدا بەتەواوەتی و بەیەکجاری دەسبەرداری سەروا نابێت، بەڵکو سەربەستانە بێ گوێدانە ڕێگری و کۆت و بەندی سەروا هەست و نەست و سۆزی خۆی دەردەبڕێ. واتە شاعیر چۆن بۆی گونجا، بەو پێیە سوود لە دووبارەکردنەوەی دەنگ و وشە و دەستەواژەکان وەردەگرێت بۆ قوڵکردنەوەی ڕیتم و واتاو ئیحای دەلالی شیعرەکە.

سەروای ئازاد لە ئەدەبیاتی کوردیدا بە یەکێک لەسیما نوێکەرەوەکانی شیعری کوردی دادەنرێت. شاعیرە نوێخوازەکانیش بەشێوەکی بەرچاو ئەم جۆرە سەروایەیان بەکارهێناوە، چونکە شیعری کوردی "لەحەفتاکان بەدواوە هەندێ گۆڕانکاریان بەسەر سەروای شیعردا هێنا، نەریتی باوی سەروای کلاسیکی و جووت سەروا و چوارینی شکاندو کەمتر لە پێشوو خۆی پابەندی سەروا دەکرد" (ئیسماعیل، ٢٠٠٣، ١٩٥). چونکە لەو قۆناغەدا کۆمەڵێک هەوڵ و ڕاوبۆچوون هەبوون سووربوون لەسەر ئەوەی دەبێت گۆڕانکاری و تازەگەری لەشیعری کوردیدا بکرێت. محەمەد عومەریش هەرچەندە نەیتوانیوە بەتەواوەتی دەسبەرداری سەروا ببێت، بەڵام توانیویەتی ئازادانە هەست و سۆزی خۆی دەربڕێت و چۆن بۆی گونجا ئاوا سەروا لە شوێنی شیاوی خۆیدا بەکاربهێنێت، بێ ئەوەی مەبەستەکەی بکاتە قوربانی سەروا. بێگومان ئەمەش پێویستی بە تواناو لێهاتوویەکی شاعیرانەو داهێنەرانە هەیە، کە لە محەمەد عومەردا بەدیدەکرێت. لێرەدا چەند نموونەیەک لەو شیعرانەی شاعیر وەردەگرین، کە سەروایان ئازادە.

شاعیر لە شیعری (خۆکوشتن) دا لە پارچەی دووەمدا ئازادی بە خۆی داوە لە دامەزراندنی سەرواداو دەڵێت:

کە نیوە شەوان، هانا بۆ مەرگ، مەرگی خۆم ئەبەم A
ڕووخسارێکی کاڵ.. لە دوورەوە دێ.. کاڵ هەروەکو تەم A
هەتادێ تۆخ و تۆختریش ئەبێ.. B
لەپڕا ئەڵێم..ئای..خۆ هاتووە! C
سەری ناوەتە سەر پەنجەرەکەم A
زەردە ئەیگرێ و D
زۆر بەخامۆشیی..لە سیمای مردووم.. وردئەبێتەوە.. C
(عوسمان، ٢٠١٩، ١٥)

نیوە دێری (یەکەم و دووەم و پێنجەم) بە ڕووالەت هاوسەروان، وشەکانی سەروا یان بریتییە لە (ئەبەم، تەم، پەنجەرەکەم) بەڵام ئەم وشانە هەموویان وەک یەک مەرجی سەروایان تیدا نییە، چونکە ئەم وشانە تەنها لە دەنگەکانی (ەم)دا وەک یەکن، ئەم دەنگانەش بەشێکی بنەڕەتی نین لە وشەکان، چونکە ئەو وشانە لە بنەڕەتدا بەم جۆرەن (بردن، تەم، پەنجەرە) بەم شێوەیە هیچیان هاوسەروانین. بەڵام شاعیر زۆر ئازادانە بەکاریهێناون و بەو دەنگانە هاوسەروای کردوون، چونکە جۆری بەکارهێنان و شوێنی وشەکان ئەو جۆرە دووبارەبوونەوەیان دەوێت تا ببن بە زایەڵەو دەنگدانەوەی یەکتری. نیوە دێری (چوارەم و حەوتەم)یش هاوسەروان و وشەکانی سەروا بریتین لە (هاتووە، ئەبێتەوە). بنەڕەتی وشەکان بریتییە لە (هات، ئەبێت) و تەنها یەک دەنگیان لە یەک دەچێت، کە دەنگی (ت)ەو ئەمەش لاوازترین جۆری سەروایە، بەڵام شاعیر لە ڕێگەی (وە)ی کۆتاییەوە، کە لە هەردوو وشەکەدا هاتووە، سەرواکەی بەهێزتر کردووە.هەردوو دێڕی (سێیەم و شەشەم)یش سەروایان نییە، بەڵام نەبوونی سەروا نەبووەتە هیچ لەنگییەک بۆ شیعرەکەو لایەنە ئیستاتیکییەکەی. بەم جۆرە سەیر دەکەین لەم شیعرەدا شاعیر سەروای ئازادی بەکارهێناوەو لە هەندێک دێڕیشدا هەر سەروای بەکار نەهێناوە.

شاعیر لە شیعری (نامەیەکی پاییزەیی)دا، بەتەواوەتی ئازادی داوە بەخۆی لە بنیاتنانی دەقە شیعرییەکەیدا لەڕووی بەکارهێنانی سەرواوە و دەڵێت:

ئەی ئەو کچەی پاییزانیش بەرگت سەوزە و A
گوڵی تەڕ ئەدەی لەسەرت B
خەو مەبینە.. قۆڵ و باسکم پشتێنی بێ بۆ کەمەرت! B
تۆ نەتدیوە..چۆن ئاگری سپیی پیریی C
بەربووەتە قژی سەرم؟ D
زۆر ئەترسم دارستانی قژی ڕەشت بگرێتەوە E
تۆ نەتدیوە..پەنجەکانم دە چڵی وشکوبرنگن؟ F

گەر بنە شانەی قژت..ساتێک نابات ئەشکێتەوە!	E
لۆمەم مەکە گەر دیت چاوم	D
هەردەم وەک هەوری زستان بوو..	A
من کەناری شیعرم بەسە، باوەشم بۆ بگرێتەوە	E
ئەگەر هاتوو، بیستت خۆم کوشت بزانە کە..	E
نەمتوانیوە شیعرێ بلێم.. ئازارمی تیاچێ بێتەوە!	E

(عوسمان، ٢٠١٩، ٨٣-٨٤)

شاعیر لەم شیعرەدا لە سەرەتاوە تا کۆتایی جگە لە نیوە دێری (دووەم و سێیەم)، کە هاوسەروان و وشەکانی سەروا بریتین لە (سەرت، کەمەرت)، خۆی بە یەک جۆر سەرواوە نەبەستووەتەوە. پاشان نیوە دێری (شەشەم و هەشتەم و یانزدەیەم و دوازدەیەم و سیانزدەیەم) بە رواڵەت هاوسەروان و وشەکانی سەروا بریتین لە (بگرێتەوە، ئەشکێتەوە، بگرێتەوە، بزانەکە، جێبتەوە)، تەنها وشەکانی (ئەشکێتەوە، بگرێتەوە) لە نیوەدێری (شەشەم و هەشتەم، یازدەیەم) هاوسەروان، وشەی(بگرێتەوە)ش، کە دووجارهاتووە، لە نیوەدێری(شەشەم و یازدەیەم)دا هاوسەروان، چونکە لەهەردوو نیوە دێڕەکەدا بە هەمان واتا دوو بارە نەکراوەتەوە، وشەی(جێبێتەوە)ش لە نیوەدێری (سیانزدەیەم)دا نابێتە هاو سەروا لەگەڵ وشەکانی (ئەشکێتەوە ، بگرێتەوە)، چونکە بنەڕەتی وشەکە، بریتییە لە (جێبونەوە)لەم حاڵەتەدا (ەوە)، بەشێکەلەبنەڕەتی وشەکە، بەڵام (ەوە)، لەوشەکانی(ئەشکێتەوە ، بگرێتەوە)دا، بەشێک نییە لەبنەڕەتی وشەکان بەڵکو وەک پاش سەروا هاتوون. لە نیوە دێری (دوازدە)یەمیشدا وشەی (بزانەکە) ، بەدەنگی (ە) بزوێنی کورت کۆتایی هاتووە نابێت بە دەنگی سەروا، چونکە(ە) بزوێنی کورت هێزی بوون بەسەروای لاوازە. لەهەمان کاتدا ئەم وشانە لە بنیاتی شیعرەکەدا ئاوازێکی جوان و سازگار و چنراویان هەیە. جگە لەوەی باسکرا، نیوە دێرەکانی (یەکەم و چوارەم و حەوتەم و و دەیەم) سەروایان نییە. کەواتە شاعیر لەم شیعرەدا ئازادانە مامەڵەی لەگەڵ سەروادا کردووەو لە ڕێگەی پێویستیی وشە و دەستەواژە دەربڕاوەکانی هەست و سۆزی شاعیرەوە دێرەکان ملکەچی سەرواکراون .

لە کۆتاییشـدا پێویسـتە ئاماژە بەوە بکەین سـەروای نیوە دێری (پێنجەم و نۆیەم)،کە بریتین لە وشـەکانی (سـەرم، چاوم) و سـەروا واتاییان دروست کردووە، چونکە هەر دوو وشەکە لە وێنەی جەستەی بوونەوەرێکدا یەکدەگرنەوە.

بەشی سێیەم:

سەروای واتایی لە شیعرەکانی محەمەد عومەر عوسماندا:

وەك پێشـتر ئاماژەمان پێدا، سـەروا بە ڕەگەزێکی گرنگی بنیاتی شـیعر دادەنرێت و بەشداری پێکهێنانی ئاوازی دەرەوەی شیعر دەکات، ئەمەش لە چوارچێوەی یاسای دووبارەبوونەوەی دەنگێک یان زیاتری ناو بونیاتی هەڵبەستەکەیە. بەزۆری لە کۆتایی وشـــەکانی دێڕ و نیوە دێڕەکاندا دێت، بە مەرجێك ئەو وشـــانەی ســـەرواکە دروســـتدەکەن بەهەمان شـــێواز و واتا دووبارە نەبووبنەوە، هەروەك مهیار عباس دەڵێت: "ســـەروا کۆمەڵەیەکە لەچەند بزوێن و نەبزوێنێك پێکهاتووە، کەلەکۆتای وشەی نیوە دێڕ و دێڕەکاندا دووبارە ئەبێتەوە بەمەرجێك بەیەك شێوە و واتا نەبێت" (عباس، ١٣٧٦، ٢٧١). بەڵام زۆر جار وا ڕێکدەکەوێت ئەو وشە و دەستەواژانەی لە کۆتایی دێڕ و نیوە دێڕەکاندا سەروا دروستدەکەن، ناچنە ژێر باری یاسای تایبەتی مۆســیقا و ڕیتمی دووبارەبوونەوەی دەنگ و ســەروای وشــەکان. واتە لەو یاســایە لادەدەن و خۆیان لە چوارچێوەیەکی واتایدا دەبیننەوەو جۆرە سەروایەکی تر دروست دەکەن، کە بە سەروای واتایی ناودەبرێت. هەر لەم بارەیەشەوە (نیما یوشیج) دەڵێت : "پێویست ناکات سەروا لە پیتی ڕەوی وەك یەك بێت، دەشێ دوو وشە لە رووی کێش و پیتەکانەوە جیاوازبن لەکاتێکدا کاریگەری ســـەروا بەیەکتر دەدەن" (کدکنی، ١٣٧٩، ٢٣١). لێرەدا مەبەســت لەو وشــە هاوســەروایانەیە، کە لەڕووی واتا و بونیــاتنــانەوە نزیــك یەکبن یاخود دژیەك بن، بەڵام لەڕووی واتاوە هەمـاهەنگی و گونجاندنێک لەنێوانیاندا هەبێت .

عەزیز گەردیش ئاماژەی بە چەند جۆرێکی دیکەی سەروا کردووە، کە جیاوازن لە ســەروای ئاســایی و نزیکن لە ســەروای واتاییەوە. ئەوانیش بریتین لە: ســەروای جوتبەنـدی (اللزومیه و الملزومیه) ئەم ســـەروایەش ئەو جووتە وشـــەو چەمکانە دەگرێتەوە کەبەیەکەوە بە ستراونەتەوە بەهاتنی یەکێکیان دەبێت ئەوی تریشیان بێت، وەك وشەکانی (ڕۆژ و ڕووناکی ، شەو و تاریکی ، بوك و زاوا ، مامۆستا و قوتابی، ...تاد)، هەروەها ســـەروای تەناســـوب ئەوەیە کە کۆمەڵێك وشـــە لەیەك خانەی زمـانەوانیـدا (field) دا کۆببنەوە بۆ نموونە (ئەســـتێرە، خۆر، مـانـگ). (گەردی، ١٩٩٩، ١٥٧). بە پێی ئەم تێڕوانینەی عەزیز گەردی ســـەروای جوتبەنـدی و سەروای تەناسوب دەکەنە سەروای واتایی، کەواتە لەکۆی ئەو تێڕوانین و سەرنجانەی خستمانە ڕوو، دەگەینە ئەو ڕاستییەی بڵێین سەروای واتایی لە میانەی پەیوەندیی نێوان واتای وشـەکانەوە دێتە ئاراوە. ئەمەش لەڕێگەی تێڕوانین و ڕەنگدانەوەی بۆچوونێکی لۆجیکی و هزری مرۆڤەوە دەبێت ، چونکە زۆرجار وا ڕێکدەکەوێت ئەو کۆمەڵە وشانەی شاعیر لەناو بونیادی شیعرەکەدا پێکەوە بەکاریان دەهێنێت بۆ خستنەڕووی بابەتێـک یاخود دیاردەیەک، دەچنە قـاڵبی ئەو کێڵگـانەی هەمـان واتایان هەیە. لەم دۆخەدا بە تێڕوانین و ســەرنجدان لەکۆی ئەو وشــانەی لە ئەنجامی چنینی وشــەکان و ڕوئیای بابەتەکەوە هاتونەتە ئاراوە، وێنەیەکی بەرجەستەکراو لەکۆی پرۆسەی بابەتەکە دەهێنێتە ئاراوە، بەم پێیە "کارکردن لەکێلگەی واتاییدا کارکردنە لەجۆرێك لەپەیوەندییە واتایەکانی وشەدا" (عەلی و مەعروف، ٢٠١١، ٢٩).

ســـەروای واتایی پەیڕەوی یاســـایەکی دیاریکراوی ســـەروا ناکات، بەڵکو لەناو وشـــەکانی ســـەروادا جەخت لەســـەر واتایەکی لەیەک چوو، یاخود لەیەک نزیک دەکاتەوە، چونکە هەر وشـەیەك لە نێو دێڕ و نیوە دێڕێکاندا بەشـێوازێك نووسراوە، کە لە چوارچێوەی واتادا یەکگرتن و لەیەکچونێك لەنێوانیا ندا هەیە و بەلێکدانی ئەو وشـــانەی چەمکێکی نوێی واتایی دروســـتدەبێت، ئەو چەمکەش وێنەیەکی تایبەتی و

سەروایەکی واتایی لەهۆنراوەکەدا دەخولقێنێت. کەواتە وێنە ڕۆڵێکی سەرەکی هەیە لە دروستبوونی سەروای واتاییدا، چونکە وێنە (image) بە جەمسەرێکی سەرەکی شیعر دادەنرێت "شیعر بەبێ وێنە گیانێکی وشك و بێ تام و چێژە"(شوانی، ٢٠٠٨، ٥٠). کەواتە وێنە پێکهاتەیەکی گرنگی بونیاتی شیعرەو لە شێوەی تابلۆیەکی شێوەکاریدایە، کەرەستەکانی وشەی جوان و خەیاڵی دەروونی شاعیرانە و بەهۆیەوە شاعیر ئەزموون و تێڕوانینی خۆی بۆ دیاردەکانی دەوروبەر دەخاتە ناو چوارچێوەی دەقە شیعرییەکەیەوە. واتا زۆرجار وێنەی شیعری دەبێتە هۆکارێك بۆ ئەوەی شاعیر هەرچی لە دڵ و دەروونیدا هەیە لە میانەی چنینی وشەکانەوە لە چوارچێوەی شیعرێکدا بیگەیەنێتە خوێنەر. کەواتە وێنەی شیعری پێکهاتەیەکی زمانییە بۆ وێنەگرتنی واتاکانی هزر و بیر و سۆز و ئەندێشەکانی شاعیر بەکاردێت. زۆر جار جگە لەوێنەی گشتی هۆنراوەکە، وێنەیەکی لاوەکیش لەمیانی سەروای واتاییەوە لە کۆتایی دێڕ و نیوە دێڕەکانی هۆنراوەکەدا بەدیاردەکەوێت. یەکێك لەگرنگترین سەرچاوەکانی دروستبوونی سەروای واتایی بریتییە لە بەکارهێنانی هونەری جوانکاری واتایی، چونکە جوانکاریی واتایی بریتییە لە هەموو هاوتەریبی و دژیەکیەکی واتایی و زەینی لە هۆنراوەکەدا، چ لە ئاستی نیوە دێڕی هۆنراوەکەدا بێت، یاخود لە ئاستی گشتیی هۆنراوەکەدا بێت. کەواتە بەکارهێنانی هونەری جوانکاری واتایی هۆکارە بۆ دروستبوونی مۆسیقای واتایی و سەروای واتایی .(عمر و عبدالرحمان، ٢٠١٩، ١٠٢)

ئەتوانین بڵێین سەروای واتایی لە شیعر و ئەدەبیاتی کوردیشدا ڕۆڵی خۆی هەبووەو لە هەر قۆناغێك لە قۆناغە ئەدەبیەکان (کلاسیك - نوێ - نوێخوازی)دا هەبووە و شاعیران لە شیعرەکانیاندا بەرجەستەیان کردووە. محەمەد عومەریش وەك شاعیرێکی نوێخواز لە شیعرەکانیدا سەروای واتایی بەکارهێناوە و هەر لەڕێگەی بەکارهێنانی سەروای واتاییەوە هەوڵیداوە ئاوازی هۆنراوەکانی لەیەك نەسەقی و بەکارهێنانی سەروای ساوا دەرباز بکات و ناچار نەبێ ئەو سەروایانە دووبارە بکاتەوە، کە زۆر بەکارهاتوون، بەڵکو هەوڵیداوە خۆی سەروا دروستبکات. لەم ڕووەوە شیعرەکانی پڕن لەسەروا گەلێك. کە ناچنە ژێر ڕکێف و چوارچێوەی ڕێسا و یاسای سەروای ئاساییەوە، بەڵکو دەچنە نێو چوارچێوە و پێکهاتەی سەروای واتاییەوەو لەم ڕێگەیەوە شاعیر توانیویەتی گۆڕانکاری لەسەروادا دروستبکات. ئەمەش زیاتر دەگەڕێتەوە بۆ تواناو لێهاتوویی شاعیر بۆ دروستکردنی گۆڕانکاری لە سەرواداو بۆ دەربڕینی هەست و سۆزی ناخی خۆی پەنای بۆ دروستکردنی سەروای واتایی بردووە.

محەمەد عومەر لە کۆپلە شیعرێکی (کۆست)دا سەروای واتایی بەرجەستەکردووە و دەڵێت :

کوا ئەو ڕۆژانەی کە گەڵای نیگای..
بۆ جەستەی سڕی من دائەباری؟
بۆ منی خستە دوو باخی نیگای..
گەڵای فرمێسکی ئەکردە دیاری

*

بۆ ترپەی دڵمان نارێژێتە ناو یەك..
وادەستی زستان لە دەرگا ئەدا؟
ئاخ.. لە سوچێکا سەرئەنێمەوە..
مەرگێکی خامۆش وەك مەرگی گەدا (عوسمان، ٢٠١٩، ٢٨-٢٩)

شاعیر لەم دوو کۆپلە شیعرەیدا لە ڕێگەی وشەکانی (گەڵای نیگای، دائەباری، باخ، دیاری، لەدەرگای ئەدا، گەدا)وە سەروای واتایی بەرجەستەکردووە، چونکە وشەکانی (گەڵا، باخ، دیاری، دائەباری) لە کۆپلەی یەکەمدا وێنەیەکی جوانی نێو سروشت بەرجەستەدەکەن و وەکو دیارین بۆ مرۆڤایەتی. هەروەها وشەکانی (لە دەرگا ئەدا ، گەدا) لە کۆپلەی دووەمدا، کە لەبنەڕەتدا بەواتای (لەدەرگادان ، گەدا) دێت، جگە لەوەی سەروای ئاسایین، بەڵام لە ڕووی واتاشەوە سەروایان دروستکردووە، چونکە وێنەیەکی خودی خەمناك و ڕەشبینی ناڕاستەوخۆی ژیانی شاعیر بەرجەستە دەکەن، کە هەمیشە وەك مرۆڤێکی لانەواز و بێ دەسەڵات لە بەردەم لەناوچوونێکی لەسەرخۆدا مردن لەدەرگای ئەدا.

شاعیر لە کۆپلە شیعری (ئەترسم دڵ ببێتە پارچەیەك سەهۆڵ)یشدا سەروای واتایی بەکارهێناوە و دەڵێت:

تۆ خۆتم لێ مەشارەوە
ئەترسم دڵ ببێتە پارچەیەك سەهۆڵ..
بەدەم کزەی ئێوارەوە

*

تۆ خۆتم لێ مەشارەوە
من لەگەڵای زەردی پاییز..
زۆر بێ نەواو غەریبترم
لەکزەبا تەزیوترم (عوسمان، ٢٠١٩، ١١)

ئەو وشانەی لە کۆپلەی یەکەمدا سەروایان دروستکردووە بریتین لە وشەکانی (مەشارەوە ، ئێوارەوە)، کە لە بنەڕەتدا بریتین لە وشەکانی (شاردنەوە، ئێوارە)، هەرچەندە کۆتایی هەردوو وشە بنەڕەتییەکە دەنگی (ە)یە، بەڵام نابنە سەروای ئاسایی ، چونکە دەنگی (ە) یەکێکە لەو دەنگانەی هێزی بوون بەسەروای نییە، هەروەك عەزیز گەردی دەڵێت : مەرج نییە هەموو دەنگێك هێزی بوون بە سەروای هەبێت بەدیاریکراوی دەنگی (ە) و دەنگی (هەمزە) ی دەستنیشان کردووە، کە نابنە ڕەوی (گەردی، ١٩٩٩، ١١٣). کەواتە وشەکانی (مەشارەوە ، ئێوارەوە) سەروایەکی واتاییان لەشیعرەکەدا دروستکردووە و هەروەها وێنەیەکی واتایشیان بۆ دروستدەکەن، چونکە کە ئێوارە دادێت دنیا بەرەو تاریکبوون دەچێت و شتەکان و لەناویشیاندا یار دیار نامێنێت و وەک ئەوەیە خۆی بشارێتەوە. واتە لە نێوان ئێوارە (کە دنیا تاریک دادێت و شتەکان دیار نامێنن) و شاردنەوەدا (کە لێرەدا دیار نەمانی کەسەکە یاخود یارە) پەیوەندییەکی واتایی هەیەو ئەم دوو وشەیە دەبنە سەروای

واتایی. بەم پێیە شاعیر لە ڕێگەی ئەم دوو وشەی سەروا و دێڕەکانەوە باس لە دیاردەیەک دەکات، کە گوزارشتە لە جێهێشتن و دیارنەمانی یار.

هەروەها لە کۆپلەی دووەمی ئەم شیعرەدا وشەکانی (تەزیوترم ، غەریبترم) سەروای واتایان دروستکردووە نەك سەروایەکی ئاسایی ،چونکە بنەڕەتی وشەکان بریتین لە (تەزیو ، غەریب) و نابنە سەروای ئاسایی، بەڵام لە ڕووی واتاییەوە پەیوەستن بەیەکەوەو سەر بە یەک کێڵگەن. بەم شێوەیە وێنەیەکی واتایی دروستدەکەن و هەردوو وشەکە گوزارشت لە سیفەتی مرۆڤێکی نامۆ و خەمگین و بێ ئومێد و دەسەوەسان دەکات بەرامبەر ژیان. هەروەها وشەی (سەهۆڵ) لەنیوە دێڕی دووەمی کۆپلەی یەکەم و وشەی (تەزیو) لەنیوە دێڕی چوارەمی کۆپلەی دووەمیشدا سەروای واتاییان دروستکردووە، هەردوو وشەکە سەربە یەک کێڵگەی واتایین. بەکۆی هەردوو کۆپلەکەش لەڕێگەی وشەکانی سەروای واتایەوە وێنەی ژیانێکی نامۆ و دەستەوەسانی مرۆڤێکی ئەڤینداری دوور لەیار دەخەنەڕوو.

شاعیر لە کۆپلەیەکی شیعری (لەغوربەتا) سەروای واتایی بەرجەستە دەکات و دەڵێت:

خەڵکی بەشێتم ئەدەنە قەڵەم
نازانن کەمن (با) ئەخوێنمەوە
تنۆکی باران حەرفی شیعرمە و
ئاگری عەشق چۆتە خوێنمەوە (عوسمان، ٢٠١٩، ٣٧)

وشەکانی سەروا لەم کۆپلە شیعرەدا بریتین لە (قەڵەم ، خوێندنەوە ، شیعر ، خوێنمەوە)، کە لە بنەڕەتدا بریتین لەوشەکانی (قەڵەم ، خوێندنەوە ، شیعر ، خوێن). بێگومان ئەم وشانە ناتوانن سەروای ئاسایی دروست بکەن، چونکە دەنگی کۆتاییان لەیەک ناچێت. بەڵام (قەڵەم، شیعر، خوێندنەوە) دەچنە ناو یەک کێڵگەی واتاییەوەو پەیوەندییان بەیەکەوە هەیەو سەروایەکی واتاییان دروستکردووەو وێنەی مرۆڤێکی شاعیری خوێندەواری هەست ناسکی بەدیقەت بەرجەستە دەکەن.

شاعیر لە کۆپلە شیعرێکی دیکەدا پەیڕەوی سەروای واتایی کردووە و دەڵێت :

لە دنیای دڵی سیاپۆشمەوە..
چاو خافڵ ناکەم قەت لەو هەورانە
هەور تەمەنی ئەداتە باران..
باران هەناسەی بەو جۆگەلانە (عوسمان، ٢٠١٩، ٣٩)

لێرەدا وشەی کۆتایی نیوە دێڕەکان بریتین لە (سیاپۆشمەوە، هەورانە، باران، جۆگەلانە). ئەگەرچی شاعیر لە چوارینەکانی لەم جۆرەیدا و لەم چوارینەیەشدا نیوەدێڕی دووەم و نیوەدێڕی چوارەم سەروایان هەیەو بریتین لە (هەورانە، جۆگەلانە)، بەڵام لەبەر ئەوەی بنەڕەتی ئەم دوو وشەیە بریتین لە (هەور، جۆگەلە) ئەوا ناتوانن سەروا دروست بکەن و تەنها لە ڕواڵەتداو بەهۆی پاشگری (انە)ەوە وادیارن سەروایان هەبێت. بەڵام ئەگەر لە ڕووی واتاییەوە سەیری وشەکانی کۆتایی نیوە دێڕەکانی دووەم و سێیەم و چوارەم بکەین، کە بریتین لە (هەور، باران، جۆگەلە)، دەبینین سەر بە یەک کێڵگەی واتایین و پەیوەندییان بەیەکەوە هەیەو وێنەیەک دروست دەکەن، کە تیایدا لە هەور باران دەبارێت و بارانەکەش جۆگەلە دروست دەکات. واتا سەروای واتاییان دروستکردووەو وێنەی دیمەن و ڕەگەزەکانی سروشت بەرجەستە دەکەن.

شاعیر لە کۆپلەی یەکەمی شیعری (تەمومژ)دا دەڵێت:

من هاواری ملیۆن داری..
بەر ڕەشەبای لە پەل کەوتوو، و هەڵوەریوم
من زایەڵەی ملیۆن مەلی..
لانە ڕووخاو، و تەریوم
لەپەنجەرەی پاییزێکی ئەبەدییەوە
ئەڕوانمە دنیای تەم و
خوێنی ڕژاوی گەڵاکان
ئەڕوانمە چرای کوژاوەی ماڵەکان (عوسمان، ٢٠١٩، ٥٩)

وشەکانی کۆتایی نیوەدێڕەکان بریتین لە (داری، هەڵوەریوم، مەلی، تەریوم، ئەبەدییەوە، تەم و، گەڵاکان، ماڵەکان) ، کە خۆی لە بنەڕەتدا وشەکان بەم شێوەیەن: (دار ، هەڵوەرین ، مەل ، تەریو ، ئەبەدی ، تەم ، گەڵا، ماڵ) نیوە دێڕی یەکەم و دووەم و حەوتەم و هەشتەم وشەکانی کۆتاییان یەک لە دوای یەک بریتین لە (دار، هەڵوەریو، گەڵا، ماڵ) ئەم وشانە سەروای ئاسایی دروست ناکەن، چونکە دەنگی کۆتاییان لەیەک ناچێت، بەڵام لەبەر ئەوەی هەموویان سەر بە یەک کێڵگەی واتایین و لە ڕووی واتاوە پەیوەندییان بەیەکەوە هەیەو وێنەیەک دروست دەکەن، کە بریتییە لە (وەرینی گەڵای دار لە ماڵەکەدا)، ئەوا سەروای واتایی دروست دەکەن. نیوەدێڕی سێیەم و چوارەمیش وشەکانی کۆتاییان بریتین لە (مەل، تەریو) بێگومان ئەم دوو وشەیەش سەروای ئاسایی دروست ناکەن، بەڵام لە ڕووی واتاییەوە پەیوەندییان بەیەکەوە هەیەو سەروای واتاییان دروست کردووە بۆ دێڕەکان. هەروەها وشەکانی کۆتایی نیوەدێڕی دووەم و چوارەم و پێنجەم، کە بریتین لە (هەڵوەریو، تەریو، ئەبەدی) سەروای واتایین، چونکە ئاماژەن بۆ وێنەی وەرین و دابڕان و لەناوچوون و پەرتەوازەییەکی هەمیشەیی نیشان دەدەن. سەرجەم وشەکانی کۆتایی نیوەدێڕەکانیش پێکەوە وێنەیەکی سەرەکی بەرجەستە دەکەن، کە دەلالەتە لە وێرانبوونی ماڵ و ژیان و وەرینی گەڵاو تەرینی باڵندە لە ژێر دەسەڵاتی زۆرداراندا.

شاعیر لە (پێنجەم) کۆپلەی شیعری (دووەم نوح)دا سەروای واتایی بەکارهێناوە و دەڵێت :

شەو و ڕۆژ خەوی سامناك ئەبینێ..
دەریاکان پڕن لەتەرمی کەشتی
کەنارەکانیش بوونەتە هەڵم و

تەرمی هەزاران منالّی ساواش..

شەپۆل داویەتیە دەم ڕەوتی گەشتی (عوسمان، ٢٠١٩، ١٨)

لێرەدا وشەکانی کۆتایی نیوە دێڕەکان بریتین لە (ئەبینێ، کەشتی، هەڵم و، ساواش، گەشتی)، کە خۆی لەبنەڕەتدا وشەکان بەم شێوەیەن (بینین، کەشتی، هەڵم، ساوا، گەشت) ئەم وشانە هیچ دەنگێکی کۆتاییان لەیەک ناچێت و ناتوانن سەروای ئاسایی دروست بکەن، بەڵام سەروای واتاییان دروستکردووە، بە تایبەتی (کەشتی ، گەشت) سەروای واتایین و وێنەی گەشتی ناو دەریا بەرجەستەدەکەن. جگە لەمە سەرتاپای وشەکانی سەروا واتاییەکە وێنەیەکی سەرەکی بەرجەستەدەکەن، کە بریتییە لە ژیانێکی مەترسی و کۆتاییەکی تراژیدیانەی کۆچکردنی مرۆڤ بێ جیاوازی تەمەن لە بەرامبەر هەڕەشەی شەپۆل و ڕەوتی کەشتی لە دەریادا.

شاعیر لە پارچە شیعری (تەختە ڕەش)دا پەیڕەوی سەروای واتایی کردووە و دەڵێت:

دوێ شەو فەرهاد لەچاوەڕوانی شیرینا..

وەك پەیکەرێك..

ڕووە و ئاسمان ڕاوەستابوو

تاریکایی، تەختەڕەش و

تریفەی شەنگ، تەباشیر و

مانگیش تاقە مامۆستا بوو.. (عوسمان، ٢٠١٩، ١٠٢)

لێرەدا وشەکانی کۆتایی نیوە دێڕی یەکەم و دووەم بریتن لە (شیرینا، پەیکەرێک)، کە لە بنەمادا بریتین لە (شیرین، پەیکەر) ئەم دوو وشەیە دەنگی کۆتاییان لەیەک ناچێت و سەروای ئاسایی دروست ناکەن، بەڵام لە ڕووی واتاییەوە تەواوکەر و بەرجەستەکەری یەکترن و پەیوەندییان بەیەکەوە هەیە، چونکە (پەیکەر) فەرهادەو لە چاوەڕوانیی (شیرین)دا وەک پەیکەر وەستاوە، بەم پێیە سەروای واتایی دروست دەکەن. جگە لەمە وشەی کۆتایی نیوە دێڕەکانی تر بریتین لە (ڕاوەستا بوو ، تەختەڕەش و ، تەباشیر و ، مامۆستابوو) ، کە خۆی لەبنەڕەتدا بەم شێوەیەن (ڕاوەستان ، تەختەڕەش ، تەباشیر ، مامۆستا) سەرجەمیان لە ڕووی واتاییەوە پەیوەندییان بەیەکەوە هەیەو سەر بە یەک کێڵگەی واتایین. بۆیە سەروای واتاییان دروستکردووە و وێنەی بەشێکی سەرەکی میکانیزمەکانی خوێندن و وانەوتنەوە بەرجەستە دەکەن.

شاعیر لە کۆپلەی یەکەمی شیعری (با)دا پەیڕەوی سەروای واتایی کردووە و دەڵێت:

نیوە شەوێکی سارد و خەمناکە..

پاییز میوانە لە ژوورەکەما

هەناسەی ساردم ئەبێتە ئەشك و

دێتە خوارەوە بە باڵای ڕەشی پەنجەرەکەما (عوسمان، ٢٠١٩، ١٧)

لێرەدا وشەکانی سەروا بریتین لە (ژوورەکەما، پەنجەرەکەما)، کە وەک هەموو شیعرە چوارینەکانی تری شاعیر سەرواکە لە نیوە دێڕی دووەم و چوارەمدایە، بەڵام ئەم وشانە لە بنەڕەتدا بریتین لە (ژوور، پەنجەرە)و سەروای ئاسایی دروست ناکەن، چونکە دەنگی کۆتاییان لەیەک ناچێت. بەڵام لە ڕووی واتاوە سەر بە یەک کێڵگەی واتایین و لە واقیعیشدا (ژوور، پەنجەرە) پێکهاتەی خانون و پەیوەستن پێکەوە، بۆیە سەروای واتاییان دروست کردووە. جگە لەمە وشەی کۆتایی نیوە دێڕی یەکەم و سێهەم بریتین لە (خەمناکە، ئەشک و)، ئەم دوو وشەیەش لە ڕووی واتاییەوە سەر بە یەک کێڵگەن و خەم دەبێتە هۆی ئەشک و تەواوکەری یەکترن، بۆیە ئەمانیش سەروای واتایی بۆ نیوە دێڕەکانی خۆیان دروست دەکەن. گەر سەیری کۆی گشتی وشەکانی کۆتایی هەر چوار نیوەدێڕەکە بکەین، کە بریتین لە (خەمناکە، ژوورەکەما، ئەشک، پەنجەرەکەما) دەبینین سەرجەمیان بە جۆرێک لە جۆرەکان پەیوەندییان بەیەکەوە هەیەو لە ڕووی واتاییەوە تەواوکەری یەکن و گوزارشتن لە کەسێکی خەمناک لەبەردەم پەنجەرەی ژوورەکەدا ئەشک دەڕێژێت. بۆیە بە هەمووشیان سەروای واتایی دروست دەکەن و لە ڕێگەی ئەم جۆرە سەروایەوە وێنەی مانەوەی خودێکی ڕەشبین و خەمبار و ناخ پڕ لە ئێش و ئازار بەرجەستەدەکات لەبەردەم پەنجەرەی ژوورەکەدا.

ئەنجام:

لە کۆتایی ئەم توێژینەوەیەدا بەم چەند ئەنجامەی خوارەوە گەیشتین:

١- محەمەد عومەر وەك شاعیرێکی نوێخوازی ساڵانی هەشتاکان دەستبەرداری سەروا نەبووە، بەڵام بەشێوازێکی دیکە مامەڵەی لەگەڵ سەروادا کردووە و پەیڕەوی هەمان یاسا و سیستەمی سەروای شیعری نوێ وجووت سەروای نەکردووە. لەئەنجامی ئەم مامەڵەکردنەی شاعیر لەگەڵ سەروادا سێ جۆر سەروا لە شیعرەکانیدا بەرچاودەکەون، کە بریتین لە سەروای ئاسایی و سەروای ئازاد و سەروای واتایی.

٢- ئەو تایبەتمەندیەی لە شیعرەکانی محەمەد عومەردا بەدیدەکرێت لە بەکارهێنانی سەروای ئاساییدا، بریتییە لە بەکارهێنانی سەروای هەمەڕەنگ گرنگترین ئەو قاڵبە شیعرییانەشی بەکاریهێناون لە دیوانەکەیدا بریتین لە قاڵبە سەروای (تاک بەیت ، سێین ، چوارین ، پێنجین ، شەشین ، حەوتینە ، یازدەیی، تەرجیع بەند ، چوارینە بەند)، لەگەڵ بەکارهێنانی سیستەم و سەروای جیاواز لەلایەن شاعیرەوە بۆ هەریەک لەو تەکنیکانە تا خۆی لەسەروای کۆن و سواو ڕزگاربکات، لەکوێ مۆسیقاو ئاوازی شیعرەکە پێویستی کردبێت سەروای هێناوەتەوە لەگەڵ ئەو گۆڕانکاریە بەرچاوەی کە لە لەقاڵبە سەروای چوارینە بەند و تەرجیع بەنددا کردوویەتی.

٣- ئەوەی لە سەروای شیعرەکانی محەمەد عومەردا بەدیدەکرێت بریتییە لە بەکارهێنانی تەنها ژمارەیەکی دیاریکراو لەدەنگەکانی ئەلف و بێی کوردی لە ڕێکخستنی سەروادا، کە بریتین لە دەنگەکانی (ە ، ا ، ی ، ێ ، ۆ ، و ، ش ، ز ، ر ، ڕ ، ڵ ،گ ، ت ، ن ، م). ئەمەش دەکاتە نزیکەی نیوەی دەنگەکانی ئەلف و بێی کوردی نەك تەواوی دەنگەکانی ئەلف و بێی کوردی و ئەمانەش زۆربەیان پیتە سادە و ئاسان و ئاوازدارەکانن. هەر ئەمەش وایکردووە شیعرەکانی پاراو و ڕەوان بن و لێوڕێژ بن لە مۆسیقا.

٤- محەمەد عومەر یەکێکە لەو شـــاعیرانەی بەرێژەیەکی بەرچاو ســـەروای واتایی بەکارهێناوە و توانیویەتی تواناو دەســەڵاتی خۆی پیشــاندەدات بەســەر ئەم جۆرە سەروایەدا. ئەمەش ئەگەڕێتەوە بۆ دوو هۆکاری سەرەکی یەکەمیان: خۆڕزگارکردنی شــاعیرە لە بەکارهێنانی ســەروای کۆن و ســواو. دووەمیشــیان: دەگەڕێتەوە بۆ پاڵنەرو کاردانەوەی ناخی شــاعیر لە هەڵبژاردنی ئەو وشــانەی نزیکن لەیەکەوە و سەربە هەمان کێڵگەی واتایین.

٥- سەروای واتایی زیاتر جەخت لەسەر واتا و کێشانی وێنەیەکی واتایی دەکاتەوە، لە شیعرەکانی محەمەد عومەریشدا هێزی دروستکەری زۆربەی سەروا واتاییەکانی شاعیر دەگەڕێتەوە بۆ کاردانەوە و پاڵنەرە دەروونییەکانی ناخی شاعیر بۆ دروستکردنی وێنەیەکی واتایی گونجاو.

سەرچاوەکان:

کتێبەکان:

بەکوردی:

ئیسماعیل، ئەرسەلان بایز. (٢٠٠٣)، سیمای شیعری کوردی دوای ڕاپەڕین(١٩٩٢-٢٠٠٢)، چاپی یەکەم، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، سلێمانی.

حســێن، جەبار ئەحمەد. (٢٠٠٨)، ئیســـتاتیکای دەقی شـــیعری کوردی -کوردســـتانی عیراق(١٩٥٠-١٩٧٠)، چاپی یەکەم دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، سلێمانی.

خەزنەدار، مارف. (٢٠٠١)، مێژووی ئەدەبی کوردی، بەرگی یەکەم، چاپی یەکەم، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە، هەولێر.

شــوانی، رەفیق. (٢٠٠٨)، ئەدەب بەکۆمەڵە وتارێکی ئەدەبی، چـاپی یەکەم ، چـاپخـانەی وەزارەتی رۆشنبیری، هەولێر.

گەردی، عەزیز. (١٩٩٩)، سەروا، چاپی یەکەم، چاپخانەی وەزارەتی رۆشنبیری، هەولێر.

عوسمان، محەمەد عومەر، (٢٠١٩)، لەغوربەتا، کۆکردنەوە و ئامادەکردنی: سالح بێچارە، چاپی چوارەم، چاپخانەی چوارچرا، سلێمانی.

به عەرەبی:

التونجي ، محمد .(١٩٩٩)، المعجم المفصــل في ألأدب، الجزء الثاني، دار الكتـــــب العلمية، بيروت-لبنان.

به فارسی:

عباس، ماهيار. (١٣٧٦)، عروض فارسی، چاپ سوم، چاپ افتاب، نشر قطرة، تهران.

كدكني، محەمەد رچا شفيعی. (١٣٧٩)، موسيقی شيعر، چاپ ششم، مؤسهوا نتشارات آگاه، تهران.

گۆڤار.

علی، بەکر عومەر - مەعروف، عەبدولجەبار مســتەفا. (٢٠١١)، ســنووری کێڵگەیی واتایی لە وشەی بێگانەو ڕەنگدا، گۆڤاری زانکۆی سلێمانی، بەشیB، ژمارە ٣١ .

عمر، پەیمان محەمەد - عبدالرحمن، حســین عثمان. (٢٠١٩) ، بەرجەســتەکرنا ســەروا واتایی د هوزانا کوردیدا، گۆڤاری زانکۆ بۆ زانستە مرۆڤایەتییەکان، زانکۆی زاخۆ ، بەرگی ٢٣، ژمارە ٤.